

השתלבות הספרות העברית המתורגמת באמריקה: השלב הטרנס־ציוני

עמרי אשר

מבוא

המחשבה הציונית ייעדה תפקיד מרכזי לספרות העברית בתחייתו התרבותית והלאומית של העם, תחילה במרכזים היהודיים במזרח אירופה, במחצית השנייה של המאה ה-19, ולאחר מכן ביישוב היהודי בארץ (שביט 1982, ברלוביץ 1996 ואחרים). הספרות העברית, כספרויות של תרבויות לאומיות אחרות בראשית דרכן, היתה אחת הדרכים החשובות שבהן יוצגה זהותה של ההווה הלאומית המתגבשת. שאלות יסוד במחשבה הציונית לובנו בכתבי העת הספרותיים, ויצירתם של הסופרים והמשוררים בני הזמן נתפסה כאחד הביטויים העמוקים לשינוי המתחולל בחיי העם (גרץ 1988).

באותם עשורים התגבש בארצות הברית מה שנדמה כקהל יעד טבעי לספרות עברית בתרגום לאנגלית. הגירתם של כשניים וחצי מיליון יהודים ממזרח אירופה לאמריקה בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20 יצרה מרכזים יהודיים בניו יורק ובערים גדולות נוספות בחוף המזרחי, כמו גם במדינות המערב התיכון והחוף המערבי (Simon 1997: 3-4). שורשיהם של מרכזים אלה היו זהים לאלה של היישוב היהודי בפלשתינה: העיירות והחיים היהודיים במזרח אירופה. הרוב המכריע של המהגרים החדשים דיברו יידיש, אך בני הדור השני השתלבו בחיים ובתרבות האמריקניים ולמדו אנגלית, וזו הפכה עד מהרה לשפתם הראשונה.

נושאי הספרות העברית שיקפו בעיות יסוד בהווה היהודית המשתנה של אותן שנים, ולפיכך יכלו לדבר אל לבו של קהל הקוראים היהודי באמריקה. מוסדות ציוניים בארץ ישראל ובאמריקה ביקשו לקרב את הציבור היהודי-אמריקני אל הרעיון הציוני ואל היישוב בארץ בדרכים שונות (Cohen 2003, Raider 1998). ראו גם עדותו האישית של ארלוזורוב, (1934). שאלת התרגום או אי-התרגום של הספרות העברית באמריקה בשנים אלה מעידה על ייצוגה של המציאות הארץ-ישראלית בשיח הספרותי (היהודי-אמריקני ובשדה הספרותי האמריקני בכלל). מחקר התרגום בעשורים האחרונים הראה שהמעבר של ספרות מתרבות המקור לתרבות יעד אינו כפוף רק לשיקולים ספרותיים. התרגום הוא

נקודת מפגש בין תרבויות, וכזוה הוא משמש אתר למשא ומתן על רעיונות: לא זו בלבד שהתרגום הספרותי אינו אוטונומי ונקי מאידאולוגיה, אלא שהוא פרקטיקה אידאולוגית מעצם הגדרתו (Venuti 1995). ההקשר התרבותי-אידאולוגי הוא מרכזי לתהליכי התרגום, לעיצוב צורתם של תוצרי התרגום ולתיווכם לקורא. אם כן, אפשר לראות בתרגום הספרות העברית באמריקה נקודת מבט מעניינת על המגע בין התרבות היהודית המתפתחת בארץ ישראל לבין התרבות היהודית-אמריקנית.

למרות המחקר הנרחב על היחסים בין יהדות אמריקה לישראל, ונקודות הממשק התרבותיות השונות בין שני המרכזים היהודיים הגדולים הללו, ביטויים של גורמים תלויי אידאולוגיה בתרגום הספרות העברית באמריקה כמעט ולא נחקר. מחקרים קודמים על תרגום ספרות עברית לאנגלית התרכזו בהיבטים סגנוניים, תמטיים או לשוניים בתרגום שירה או פרוזה (Aberbach 1987, Alter 1994, Aphek and Tobin 1983, Cutter 1987, Zeller Mayer 1990, Dagut 1978, Tobin 1997, פדגוגיים בלימודי ספרות עברית מתורגמת לאנגלית (Yudkin 1995, Coffin 1987) ואחרים), ובסוגיות הנוגעות ללימוד עברית וספרות עברית באוניברסיטאות ובכתי הספר באמריקה של מתרגמים כהלל הלקין וג'פרי גרין על תרגומיהם לעגנון ואפלפלד, ורשימה של חנה בלוך על התלבטויותיה בתרגום יסודות מחאתיים בשירת דליה רביקוביץ' (Bloch 1993). אלן מינץ כתב על תרגום הספרות העברית באמריקה ועל התקבלותה בשנות השבעים והשמונים (Mintz 2001), ויובל עמית מיפה את הגורמים המוסדיים המעורבים בהוצאתה לאור ובהפצתה של ספרות עברית מתורגמת בארצות הברית (עמית 2008). מחקרו של עמית יישם פרספקטיבה סוציולוגית והתרכז בסוכני התרגום לאנגלית ומוסדותיהם. הוא תיאר בפירוט את מפת מרחבי הייצור בתחום התרגום, ובמאמר זה אני מסתייע במסד הנתונים שהוא בנה. אשר לספרות המחקר על השיח היהודי-אמריקני בעשורים הראשונים של המאה ה-20 על היישוב בארץ, זו התרכזה בעיקר בתפיסתם של היישוב והציונות בממסד הפוליטי, הדתי והעיתונאי ביהדות אמריקה. כך, למשל, חוקרים תיארו את האופן שבו עיקרי הציונות עברו 'אמריקניזציה' בחשיבה היהודית-אמריקנית (Halpern 1979), שיף (2000, מנור 2006, Segev 2006), ואף נדחו בידי גורמים ממסדיים בולטים, בעיקר ביהדות הרפורמית (שיף 2001, Kolsky 1992) ואחרים).

במאמר זה אני מתמקד בשדה התרגום הספרותי במחצית הראשונה של המאה ה-20, ובוחר את מאפייני ההשתלבות של הספרות העברית המתורגמת באמריקה. אני מתרכז בתחום הפרוזה, ונוגע בסוגות כתיבה אחרות, כגון שירה או ספרות עיון, במידה שיש בהתייחסות אליהן כדי לשפוך אור על מעמדה של הפרוזה בתנועת התרגומים הכללית, ועל הפונקציה שמילאה אצל קהל הקוראים אשר לו יועדה. יצירות וקטעי יצירות שהופיעו בעיתונים או בכתבי עת ולא התפרסמו בצורת ספר שייכים לתחום נפרד של דיון ואינם חלק מקורפוס המחקר כאן.

המסגרת הרעיונית של המאמר היא מחקר סוציולוגי של התרגום הספרותי. כדברי מיכאלה וולף, התרגום והתהליכים הכרוכים בו משוקעים בהקשרים חברתיים ותרבותיים,

המקנים לתוצרי התרגום את משמעותם. הסוכנים המעורבים בתרגום משקפים הקשרים חברתיים ותרבותיים אלה ובה בעת משתתפים בייצורם. וולף מתייחסת לסוכנים אלה כאל מושאי המחקר המרכזיים של מחקר סוציולוגי של תרגום (Wolf 2007: 4). במאמר זה אני מתייחס לפועלם תלוי האידאולוגיה של סוכני תרבות בשדה הספרותי: מוציאים לאור, עורכים, מתרגמים ומבקרי ספרות. אני מבקש לתאר את המגמות המרכזיות בתרגומה ובהשתלבותה של הספרות העברית באמריקה בעשורים הראשונים של המאה ה-20, ולהתוות את דיוקנה שהתעצב בשנים אלה בשדה הספרותי האמריקני.

היקף התרגום מעברית באמריקה

כדי להבין את התרגום הספרותי מעברית במחצית הראשונה של המאה ה-20, ראוי להתייחס קודם להיקף התרגום בעשורים המאוחרים יותר של המאה, בפרט מסוף שנות השישים ואילך. בעשורים מאוחרים אלה היה מעמדה של הספרות העברית המודרנית חריג למדי בין ספרויות הלאום המתורגמות שראו אור באמריקה. על פי נתונים שנאספו במסגרת הפרויקט Index Translationum של אונסק"ו, ארצות הברית היא הגדולה ביבואניות של ספרות עברית בתרגום (הנתונים לא מתייחסים רק לספרות המסווגת כ־fiction). אשר למיקומה היחסי של העברית בין כל השפות המתורגמות לאנגלית בארצות הברית, מדורגת העברית במקום השישי, אחרי חמש השפות האירופיות המרכזיות (צרפתית, גרמנית, ספרדית, רוסית, איטלקית, בסדר הזה), ולפני שאר השפות האירופיות ושפות מרכזיות כמו ערבית, יפנית וסינית. לפי האינדקס, עד 2008 תורגמו מעברית לאנגלית במהלך השנים 2,339 ספרים (UNESCO 2014). הנתונים האלה אינם מדויקים לחלוטין ואף פתוחים ליותר מפרשנות אחת (השוו לנתונים אצל Cohen 2007, וראו למשל ביקורתו של יוהן היילברון על הבעייתיות שבהגדרות השונות לספר במדינות השונות: Heilbron 1999: 433; בת' לזוי אף קובעת כי הנתונים לגבי ארצות הברית מאבדים מאמינותם סביב 1980, ראו Luey 2001: 42). אך גם אם נתייחס לדיוקם בעירבון מוגבל, הנתונים מדגימים היטב את מעמדה הלא פרופורציוני של העברית בעשורים האחרונים כשפה וספרות מתורגמת באמריקה ביחס לשיעור קוראי העברית בעולם ולמעמד הסיפורת העברית בין ספרויות הלאום השונות. בשוק הספרותי האמריקני, הסגור מסורתית לפני תרגום של ספרויות ושפות זרות (Gruesz 2004: 88-89), נוכחותה של הספרות העברית זה כמה עשורים בולטת למדי. חוקר הספרות רוברט אלטר אף הרחיק לכת וקבע בתחילת שנות התשעים כי

הנוכחות שקנתה לה הספרות העברית בתרגום לאנגלית בשני העשורים האחרונים הוא אחד מסיפורי ההצלחה הספרותיים הגדולים בזמננו [...] בשנות השמונים, ספרות זו הפכה לספרות הזרה הבולטת ביותר בארצות הברית אחרי הספרות מאמריקה הלטינית (Alter 1991: 5).

דבריו של אלטר אינם נשענים על נתונים סטטיסטיים, וייתכן שהם אף מונעים במידת מה ממשאלת לבו של אלטר, אך הם מעידים על המעמד המיוחד שהספרות העברית רכשה בשדה הספרותי האמריקני מסוף שנות השישים.

חוקרים אחדים (עמית 2008, Shaked 1993, Alter 1991, Mintz 2001) התייחסו למקום שתופסת הספרות העברית בין הספרויות הזרות המתפרסמות בתרגום באמריקה, ולהיקף התרגום הנרחב יחסית מעברית, והציעו הסברים שונים לכך. כל הכותבים העריכו כי הקהל היהודי שביקש לצרוך את הספרות הזו מילא כאן תפקיד משמעותי. חלקם אף ייחסו משקל ליהודים הרבים המחזיקים בעמדות מפתח בתחומי המו"לות, הספרות והעיתונות. נוכל למצוא חיזוק להנחות אלה גם בשיח הספרותי. רשימות ביקורת על יצירות מתורגמות מעברית שהתפרסמו בעיתונים האמריקניים המרכזיים, והקדמות של עורכי אנתולוגיות מתורגמות מעברית שראו אור באמריקה, הבליטו את היבטיה היהודיים של הספרות העברית על חשבון היבטים אחרים, יצרו הקשר יהודי ליצירות המתורגמות ואף הציגו הקשר זה באור חיובי (אשר 2014א: 139-143, 202-209).

קיומה של קהילה יהודית מרכזית ומשפיעה בתרבות היעד היא אכן עובדה רבת חשיבות בכל הנוגע לתרגום ספרות עברית, וראוי לקשור בין מרכזיותה של הספרות העברית המתורגמת בשדה הספרותי האמריקני ובין קהל קוראיה היהודים באמריקה. אלא שהצמיחה הדרמטית במספר התרגומים מעברית באמריקה ובעדויות להתקבלותה של הספרות העברית בשיח הספרותי החלה רק לאחר קום המדינה. בתחילת המאה ה-20 כבר היתה באמריקה חברה יהודית גדולה ותוססת שיצרה וצרכה תוכני תרבות יהודיים, ועם זאת מתחילת המאה ועד סוף שנות השלושים נדפסו באמריקה ספרים מתורגמים מעטים מאוד באופן יחסי לעשורים מאוחרים יותר.¹ משנת 1900 עד שנת 1919 יצאו

1 הנתונים המובאים להלן מבוססים על המאגר הביבליוגרפי אצל עמית 2008 (עמ' 192-196 ו-221-291 מתוך השוואה לתרשים מס' 10 בעמ' 64). המאגר של עמית כולל רשימה ביבליוגרפית של היצירות העבריות שתורגמו לאנגלית, לרבות שם המתרגם וההוצאה, שנת ההוצאה ומקום ההוצאה. זהו המאגר המקיף ביותר שבנמצא והוא שואב ממאגרי מידע משלימים: קטלוגים של ספריות, מפעלים ביבליוגרפיים ומקורות משלימים כגון הקטלוג של רשת אמזון. אף שאינו חסר פגמים, אין ביבליוגרפיה על הספרות המתורגמת מעברית לאנגלית שיכולה להתחרות במאגר זה. להסבר מלא על המקורות השונים לבסיס הנתונים, יתרונותיהם ומגבלותיהם, והסיבות לכך שהרשימה אינה יכולה להיות ממצה, ראו עמית 2008, 12-14. הנתונים שאני מציג כאן שונים מאלה שניתח עמית בתרשימים בעבודתו, משום שאני מתעניין בהיבטים אידאולוגיים של התרגום הספרותי בארצות הברית. לכן, בניגוד לעמית לא התייחסתי לתרגומים לאנגלית שהתפרסמו ב(ארץ) ישראל או באנגליה. תרגומים אלה לא הופצו באמריקה באותו אופן שהופצו היצירות שפרסמו המוציאים לאור האמריקנים, לא זכו להתייחסות בעיתונים ולא היו נגישים לקהל הקוראים האמריקני באותה מידה כמו היצירות שהתפרסמו באמריקה. בחישובים המתייחסים לעשורים לאחר קום המדינה, סיכמתי את מספר התרגומים שיצאו לאור כסוגי ההוצאות האמריקניות השונות לפי עמית 2008, 64 (פרטיות, יהודיות וציוניות) מבלי להתייחס להוצאות אנגליות או ישראליות; לאחר מכן ספרתי את הכותרים שפרסמו הוצאות אקדמיות אמריקניות בלבד, לפי הרשימה הביבליוגרפית בעמ' 221-291, והוספתי את המספר הזה לסכום לעיל. כדי לחשב את המספר הכולל של תרגומים

לאור בארצות הברית תשעה תרגומים מעברית לאנגלית – אחד בלוס אנג'לס, שלושה בפילדלפיה והשאר בניו יורק; משנת 1920 עד שנת 1929 יצאו לאור שמונה תרגומים נוספים, כולם בניו יורק. בשנות השלושים יצאו לאור עוד 19 תרגומים (אני מחשב את חמש חוברות שירי הילדים שיצאו לאור ב־1938, כל אחת בת פחות משמונה עמודים ותחת אותו המוציא לאור, כאנתולוגיה אחת) – ארבעה בפילדלפיה, שלושה בבוסטון, שניים בסינסינטי, והשאר בניו יורק.²

משנות הארבעים ואילך השתנתה התמונה בהדרגה. ב־12 השנים שבין 1936 ל־1947 יצאו לאור באמריקה 30 ספרים בתרגום מעברית (מהם שש אנתולוגיות), וב־12 השנים הבאות, בין 1948 ל־1959, יצאו לאור 37 ספרים בתרגום (מהם 12 אנתולוגיות), אך בעשר השנים שבין 1960 ל־1969 כבר התפרסמו 84 ספרים (מהם 17 אנתולוגיות), ובעשר השנים שבין 1970 ל־1979 התפרסמו 162 ספרים (מהם 26 אנתולוגיות). אם כך, מספר התרגומים שיצאו לאור באמריקה בעשור הראשון למדינת ישראל היה גדול יותר מן העשור הקודם. עם זאת, רק בעשורים השני והשלישי היתה הקפיצה המשמעותית ביותר במספר התרגומים שהתפרסמו שם – בתוך שני עשורים, מספר הספרים המתורגמים בשנה גדל ביותר מ־400 אחוזים. במאמר מוסגר ראוי להעיר כי בעוד מספר הספרים המתורגמים מדי עשור באמריקה ריבע את עצמו, הגידול בתרגומים מעברית לאנגלית בישראל ובאנגליה היה מתון למדי. השינוי הדרמטי בהיקף התרגום מעברית לאנגלית היה ייחודי לאמריקה. לשם המחשת השינוי בכמות התרגומים: ב־40 השנים שבין 1900 ל־1939 יצאו לאור באמריקה 36 תרגומים, בעוד בעשור 1970-1979 יצאו לאור באמריקה 147 תרגומים מעברית – בערך פי ארבעה בפרק זמן קצר פי ארבעה. השוואה מועילה נוספת היא בין מספר האנתולוגיות שהתפרסמו בשנים 1930-1939 למספר האנתולוגיות שהתפרסמו בשנים 1970-1979: בשנות השלושים יצאו לאור שבע אנתולוגיות, מהן רק אחת של יצירות פרוזה, ובשנות השבעים יצאו לאור 25 אנתולוגיות, רובן פרוזה. אנתולוגיות לאומיות מתורגמות נתפסות בשיח הספרותי כמספקות מפתח וגישה אל ספרות ותרבות המקור (Liu 2006). הופעתן משמשת אפוא מדד מועיל נוסף לעניין שמעוררת ספרות המקור בתרבות היעד.

הוספתי, לפי רשימת האנתולוגיות המופיעה אצל עמית בנפרד, את מספר האנתולוגיות שיצאו לאור באמריקה בשנים אלה, בלי להתייחס לאנתולוגיות בארצות אחרות. לכן המספרים שלי אינם זהים למספרים של עמית.

2 היה כנראה עניין מועט יחסית של דוברי האנגלית בתחילת המאה גם במחזאות העברית המתפתחת: המוציא לאור התל אביבי Moadim הוציא קטלוג באנגלית ב־1939-1940 ובו מחזות עבריים שתורגמו והוצגו בארץ במטרה לעניין בהם תאטראות זרים (Nathan 1939). מבין 12 המחזות, שבעה תורגמו לגרמנית, ארבעה ליידיש ורק שלושה לאנגלית. נראה שהקהל היהודי-אמריקני נתפס כמי שעשוי להתעניין בהעלאת ההצגות לא יותר מן הקהל הגרמני, אף על פי שהיה גדול ממנו בהרבה (זאת בהנחה המחמירה שהתרגומים ליידיש היו מכוונים לא ליהודי מזרח אירופה אלא ליהודי אמריקה, ולתאטרון היידי שם, שכבר עמד בשקיעתו בשנים אלה. אם לא כן, התמונה חדה עוד יותר: שלושה תרגומים לאנגלית, בהשוואה לשבעה לגרמנית).

בהתאמה להיקף התרגום המצומצם של סיפורת עברית, גם הביקורות עליה בעיתונות האמריקנית המרכזית היו ספורות – שש בלבד עד סוף שנות הארבעים.³ פרט לאלה התפרסמו כמה רשימות נוספות על ספר עיון מתורגם מעברית, על כמה קובצי שירה ועל ספר מחקר על הספרות העברית. כמו כן נדפסו ידיעות על הרצאות, על פטירות של סופרים חשובים וכדומה. לשם השוואה, בין השנים 1950-1953 התפרסמו שש ביקורות על יצירות פרוזה עבריות בעיתונים האמריקניים המרכזיים, מספר שווה למספר הביקורות שהופיעו במחצית הראשונה של המאה. גם הידיעות הכלליות על ספרות עברית בתחילת שנות החמישים השתוו לסך הכולל של ידיעות כאלה במחצית הראשונה של המאה. הגידול בהתייחסות הביקורתית לסיפורת העברית בעיתונים האמריקניים המרכזיים נמשך בעשורים הבאים כמעט עד מצב של 'יחס מודרך' כלפיה במוספי הספרות החשובים (Mintz 2001: 37).

כיצד נסביר את מיעוט התרגומים מעברית במחצית הראשונה של המאה בהשוואה לריבוי התרגומים במחציתה השנייה? מדוע בעשורים הראשונים מעמדה של הספרות העברית המתורגמת באמריקה רחוק כל כך ממעמדה משנות השישים ואילך? כיצד ייתכן שבהקדמה לרומן הכנסת כלה לעגנון, שראה אור באמריקה בתרגום ב-1937, נאלץ המתרגם ישראל מאיר לאסק (Lask) לכתוב באפולוגטיות כי 'בהופעת הספר יש כדי להפתיע את קורא האנגלית שאולי אינו מודע כלל לעובדה שקיימת ספרות עברית מודרנית' (לאור 1998: 289).

לא נוכל לתלות זאת בכך שהתרגומים לא יועדו לקהל יהודי בשלב זה וכווננו לקהל יהודי רק במחצית השנייה של המאה, שכן תנועת התרגומים בעשורים המוקדמים של המאה ה-20 התנהלה ב'צינורות' יהודיים מובהקים ויועדה בראש ובראשונה לקהל קוראים יהודי – כנראה אף יותר מאשר בעשורים המאוחרים יותר. בעוד במחצית השנייה של המאה ה-20 אנו רואים עלייה עקיבה בשיעורם היחסי של התרגומים מעברית היוצאים לאור בהוצאות מסחריות כלליות, וירידה בשיעורם היחסי של התרגומים מעברית היוצאים לאור בהוצאות יהודיות או ציוניות (עמית 2008: 64, תרשימים 10 ו-11; אשר 2014א: 62-64), בעשורים הראשונים של המאה כמעט כל ההוצאות שפרסמו ספרות עברית מתורגמת היו בבעלות משפחות יהודיות או הוצאות יהודיות מוסדיות (דוגמת The Jewish Publication Society of America), שפרסמו בעיקר למען יהודים. גם העורכים והמתרגמים היו כמעט כולם יהודים, והכתבים המתורגמים עסקו בנושאים יהודיים מובהקים. נוסף על כך, רבים מן המבקרים שכתבו על היצירות בעיתונים ובכתבי העת הספרותיים היו יהודים. כלומר, ההנחה כי הקורא היהודי-אמריקני הוא הקורא הטבעי של היצירות המתורגמות מעברית רווחה גם בשיח הביקורתי.

3 אני מתבסס כאן על הארכיון האלקטרוני Proquest Historical Newspapers, מאגר מידע המקיף למעלה מ-25 מיליון דפים ומתמחה בעיתונות האמריקנית המוקדמת. רשימת העיתונים האמריקניים שהארכיון מפנה אליהם מפורטת בו (Proquest Historical Newspapers, 2014). מספר הביקורות יורד משש לארבע בלבד אם איננו מחשיבים את התרגום של אנשי שקלוב של זלמן שניאור כתרגום מעברית אלא כתרגום מידיש.

גם לא נוכל לתלות את ההכרל הרמטי בהיקף התרגום בשינוי דמוגרפי ביהדות אמריקה. בניגוד לצמיחה העצומה במספר התרגומים בין שנות הארבעים לשנות השבעים (400 אחוזים), מספרם של יהודי אמריקה לא עלה בצורה כה דרמטית בעשורים אלה – מכ־4.8 מיליון לכ־5.9 מיליון, כלומר פי 1.2 בלבד, בשעה שאוכלוסיית ארצות הברית צמחה פי כ־1.7 (Goldstein 1971: 11). ברור אפוא שהשינויים בגודלה של האוכלוסייה היהודית באמריקה אינם הסבר מספק לצמיחה בהיקף התרגום מעברית או להיקפו המצומצם יחסית במחצית הראשונה של המאה. נדמה שההסבר, או לכל הפחות ההסבר העיקרי, לא מצוי גם בשינויים בהיקף פעילותה של המו"לות היהודית באמריקה. ג'ונתן סרנה מצביע על צמיחה כללית של המו"לות היהודית-אמריקנית בעשורים שמסוף המאה ה־19 ועד אמצע המאה ה־20, ואף מייחס לה מניעים חברתיים ואידאולוגיים לא פחות מאשר מניעים ספרותיים או מסחריים גרדא, שהיו עשויים לכאורה לעודד דווקא תרגום ספרותי מעברית: לחשל מרכז חדש של תרבות יהודית ולאחד את הקהילה היהודית-אמריקנית סביב 'תרבות כתובה משותפת' (Sarna 2009: 377).

נדמה שהתשובה מצויה במקום אחר. מאפייניה של תנועת התרגומים הם פונקציה של היחסים החברתיים בין 'קבוצות לשון', והתמורות בתנועה זו מבטאות את השינויים ביחסים בין הקבוצות (Heilbron 1999: 430). כמו כן מאפיינים אלה נקבעים בעיקרם בתרבות היעד, שהערכים השליטים בה מתווים במידה רבה את השתלבותה של הספרות המתורגמת (Toury 1995). לפיכך ראוי לחפש את ההבדלים באופני השתלבותה של הספרות המתורגמת מעברית בשדה הספרותי האמריקני בין שתי המחציות במאה ה־20 במגמות ערכיות ואידאולוגיות בתרבות היעד. ואמנם, השינוי בהיקף התרגום משקף את השינוי ביחסה של יהדות אמריקה לישראל ולרעיון הציוני. בהכללה, יחסה של יהדות אמריקה לציונות ול(ארץ) ישראל לא היה ציוני בעיקרו, והעניין ביישוב היהודי בארץ ישראל לא היה רב בעשורים הראשונים של המאה. עד שנות השלושים, אפילו עד שנות השלושים המאוחרות, היו עדיין גופים במסד היהודי-אמריקני שלא חרגו הרבה מהעמדה הרשמית שהביע, למשל, 'איחוד הקהילות העבריות האמריקניות' (Union of American Hebrew Congregations) אחרי הקונגרס הציוני הראשון בכול, שהציג התנגדות נחרצת לציונות המדינית. בשנים אלה, כדברי אירווינג האו, רוב יהודי אמריקה לא תמכו בציונות, כל פלג מסיבותיו הוא.

יהודים אורתודוקסים רבים התייחסו לציונות כ'נטולת תורה' (Torah-less), ניסיון כפירה להוריד את הציפייה למשיח מן הנשגב אל היום-יום [...] הרבנים הרפורמים יצאו בהכרזה רשמית כי הם 'מתנגדים נחרצות לציונות המדינית', והוסיפו במשפט מטלטל: 'אמריקה היא ציון שלנו'. היהודים הסוציאליסטים התייחסו לציונות כמתחרה טורדני, כאשליה בורגנית העלולה להסיט ממסלולם את ההמונים הנאבקים על שחרורם. היידישיסטים רתחו על הזלזול הציוני הגורף בחוויית הגלות (Howe) (1976: 207).

כמובן, היו גם יוצאי דופן. מוסדות כגון קק"ל, קרן היסוד וארגוני ציונות סוציאליסטית היו פעילים בשנים אלה באמריקה, אספו תרומות ליישוב היהודי ועודדו תמיכה בו, ובעיתון יהודי חשוב כפארווערטס התגבשה בשנות העשרים עמדה אוהדת לציונות (Raider 1998, מנור 2006). היו גם אישי ציבור אמריקנים, כמו המשוררת היהודייה אָמה לזרוס כבר בסוף המאה ה-19, ושופט בית המשפט העליון היהודי לוֹאִי דמביץ ברנדייס משנות העשרה של המאה ה-20 ואילך, שפעלו להרחבת מעגל התומכים בציונות באמריקה. עם זאת, עד שנות השלושים נטתה הציונות של ברנדייס ושל רוב המנהיגות הציונית באמריקה לפילנתרופיה פרגמטית ותועלתנית על חשבון מחויבות לאידאולוגיה הציונית ולערכיה (Shapiro 1971). עיקרי הציונות עברו 'אמריקניזציה' בחשיבה היהודית-אמריקנית, הן בממסד הפוליטי והדתי והן בחוגים האינטלקטואליים (Halpern 1979, Meyer 1983), שיף 2000). הפרשנות לכתביו של הרצל, למשל, התאימה את הגותו למציאות האמריקנית בדרכים שביקשו להקנות לגיטימציה לחיים היהודיים בארצות הברית (Segev 2006). ככלל, הציונות הרוחנית בנוסח אחד העם הועדפה על פני הציונות המדינית, שכללה מרכיבים של 'שלילת הגלות'. קל היה יותר ליהודי אמריקה להזדהות עם תפיסה של הציונות שלא פסלה את זכותם לחיים רווחניים מלאים מחוץ לארץ ישראל. אך גם כך היסודות הציוניים לא היו מרכזיים בחברה היהודית-אמריקנית, בוודאי בהשוואה לעשורים שאחרי מלחמת העולם השנייה. הרוב המכריע לא היה כרוך אחר ההתיישבות היהודית בישראל, ואישים רבים בעילית האינטלקטואלית ובממסד הפוליטי והדתי, בעיקר ביהדות הרפורמית, הגדולה בקהילות היהודיות באמריקה, היו עוינים לה (שיף 2001, Kolsky 1992 ואחרים).

אנו מוצאים עדויות להלך רוח 'טרום-ציוני' גם במוסדות האקדמיים. קורסי לימוד של הלשון העברית באוניברסיטאות האמריקניות התעלמו עד שנות השלושים המאוחרות מתחיית העברית בארץ ישראל, ולימדו רבדים עתיקים של העברית ולא עברית מודרנית. הם קשרו בין העברית לבין העם היהודי ותולדותיו – שלא כמו במאות קודמות שבהן לימודי העברית באמריקה היו חלק ממחקר תאולוגי פרוטסטנטי או מחקר פילולוגי של שפות שמיות – אך התמקדו בטקסטים ובאירועים מתקופות קדומות. בשנים אלה לא היו באוניברסיטאות כמעט פרופסורים לספרות עברית חדשה, או קורסי לימוד שכללו יצירות מן הספרות העברית החדשה (Band 1993, Wechsler and Ritterband 1983). ספר המחקר המקיף הראשון כנראה באנגלית על תחיית השפה והספרות העברית המודרנית, *Hebrew Reborn*, שיצא לאור בניו יורק ב-1930 בידי חוקר היהדות והמומחה לשירת ימי הביניים שלום שפיגל, הוא דוגמה מעניינת לכך. אף על פי ששפיגל עצמו החזיק בעמדה 'עדכנית' יותר מעמיתיו, וראה את שיא הספרות העברית המודרנית בספרות דור התחייה ובסופרי ומשוררי העליות הראשונות, הקשורים בהתעוררות הלאומית, הוא הודה במפורש כי בחר להתרכז בספרו בסופרי ההשכלה משום שאלה נתפסו כחשובים יותר בממסד הלימודי והמחקרי באמריקה:

לעתים, הכתיבה לקהל רחב חייבה אותי להציג את ההשקפה הרווחת, הגם שאני כבר אימצתי עמדות אחרות. בייחוד נכון הדבר לחלקו הראשון של הספר, שבו נדמה לי

שהתפתחותה האמתית של היצירה העברית מתרחקת מתנועת ההשכלה, המקובלת על הכול כראש החנית של הספרות העברית המודרנית (Spiegel 1930: VII).

דברים אלה ממחישים את כוחו של השיח הספרותי-אקדמי ואת השפעתו על דרכי ייצוגה של הספרות העברית ועל אופן מסירתה לקורא האמריקני גם כאשר החוקר, מחבר הספר עצמו, חולק במפורש על המגמות המרכזיות בשיח. לשם השוואה, לא זו בלבד שבעשורים האחרונים מוצעים קורסים מגוונים בספרות עברית מודרנית בחוגים ללימודי ישראל ויהדות באוניברסיטאות רבות ברחבי ארצות הברית, אלא שחלק משמעותי מתרגומי הספרות היפה, בעיקר משנות השמונים ואילך, יצאו לאור בהוצאות אוניברסיטאיות (ראו עמית 2008: 64, תרשים 10).

התנגדות הממסד האינטלקטואלי היהודי לצינונות בעשורים הראשונים של המאה התבטאה גם בספרות היהודית המקומית שנכתבה באנגלית (Guttmann 1971: 108). כך, למשל, היחס לסופר יהודי-אמריקני כמאייר לויין הושפע ישירות מן העמדות הציוניות שהובעו בכתביו. קשיי התקבלותו בשנות השלושים, שבהן רווחו בממסד הספרותי היהודי-אמריקני תפיסות אנטי-לאומיות של שמאל, נבעו במידה לא מבוטלת מכך שהיה ציוני מוצהר (Furman 1997: 21-25). אנתולוגיות של ספרות יהודית שהתפרסמו באמריקה בשנים אלה שיקפו גם הן הסתייגות מסוימת מן הרעיון הציוני, או לכל הפחות מן הציונות המדינית. עורך אנתולוגיות חשוב משנות השלושים כליאו ו' שוורץ הקדים הוגים כג'ורג' שטיינר והרולד בלום בכך שתיאר את הספרות היהודית כמולדתו (homeland) האמתית של העם היהודי, ולא את פלשתינה או ארץ ישראל (Shere 2005: 38-39). ואף על פי שבאותן שנים ראו אור גם כותרים יוצאי דופן, כגון שני ספרי עיון אוהדים על ההתיישבות הציונית בארץ ישראל מ-1929 מאת המחברים האמריקנים הורס קלן היהודי וג'ון היינס הולמס הלא יהודי, הרי שכדברי הרב ועורך כתב העת *Tikkun* מייקל לונר על עשורים אלה, בהקדמתו לאנתולוגיה של ביקורת תרבות יהודית, 'להיות ציוני פירושו לא היה להימנות עם הממסד היהודי-אמריקני' (Lerner 1992: XXIV, ההדגשה במקור).

נקודת ייחוס מועילה נוספת היא פריחתה של התרבות היידית, שהתבססה על חומרי חיים וערכים שונים מאלה הקשורים בציונות, בחברה היהודית-אמריקנית בת הזמן. הספרות, העיתונות והתאטרון היידיים באמריקה, בייחוד בניו יורק – שעמדו בסימן אסימילציה באמריקה ונוסטלגיה לשטטל – היו המסד התרבותי העיקרי של יהודי אמריקה בעשורים הראשונים של המאה. הם יצרו הווי יידי שענה על צורכיהם הבידוריים והאינטלקטואליים של המהגרים היהודים וסיפק להם מסגרת חברתית סגורה למדי (Howe and Libo 1979). נדמה שהווי זה לא הותיר מקום של ממש לספרות העברית: נושאי העיקריים של הספרות היידית הגבוהה והנמוכה, החיים האורבניים החדשים באמריקה והחיים הישנים בעיירות במזרח אירופה, נגעו לקוראים המקומיים יותר מאשר ספרות המעוגנת ברובה בחיי היישוב בארץ ישראל. הפער התרבותי הזה התבטא ביחסם האדיש למדי של יהודי אמריקה לתנועה *Tarbut Ivrit* שפרחה קצרות בימי מלחמת העולם הראשונה (כאשר כמה ממנהיגי היישוב העברי עברו זמנית לניו יורק) ופרסמה כמה כתבי עת בעברית, אך לא קנתה

לה אהדים רבים ובשנים אחרי מלחמת העולם הראשונה הלכה ונעלמה מהנוף התרבותי (Mintz 1993). מעמדם השולי של הסופרים היהודים-אמריקנים שכתבו בעברית בשנים אלה והיעדרו של קהל קוראים ליצירתם נבעו, בין היתר, מההיבטים הלאומיים והציוניים בכתיבתם (Weingrad 2011). כתבי עת אמריקניים בעלי אוריינטציה ציונית כגון התורן והדואר, ובעיקר מקלט, פרסמו בשנים אלה סיפורת עברית בשפת המקור, לרבות יצירות של סופרים מארץ ישראל ואירופה (Mintz 1993: 46, 48). דפי הדרור, מקלט והדואר אף היו הזירה לפולמוס סוער למדי בין סופרים ארץ-ישראלים כיעקב רבינוביץ' ו"ח ברנר וסופרים ועורכים החיים באמריקה כראובן בריינין, הלל בבלי ואחרים על אופייה ועל עתידה של הספרות העברית הנכתבת על אדמת אמריקה (Spicehandler 1993: 75-77). אלא שקבוצת הקוראים שצרכה את כתבי העת הללו ואת היצירות העבריות שהתפרסמו בהם היתה קטנה ואליטיסטית, ולא שיקפה את המגמות העיקריות ביהדות אמריקה. לשם השוואה, תפוצתו של היומן היידי הסוציאליסטי פארווערטס הגיעה בשיאה ל-500,000 עותקים, בעוד תפוצתו של העיתון העברי המרכזי התורן (שבועון שהפך לירחון) הגיעה בשיאה ל-13,000 (Mintz 1993: 36).

הדבר התבטא גם במיעוט התרגומים מעברית לידידיש באמריקה בעשורים אלה. בעוד שקיימות ביבליוגרפיות לתרגומי ספרות מידידיש לעברית, לאנגלית, לרוסית, לפולנית ולאוקראינית, ולתרגומי ספרות מאנגלית ומפולנית לידידיש, אין בנמצא ביבליוגרפיה של תרגומים מעברית לידידיש (שונמי 1975: 235-236). עדות נוספת בהקשר זה היא ההבדל בתולדות תרגומי לידידיש של רומן כמו אהבת ציון מאת אברהם מאפו באמריקה ובאירופה. אהבת ציון תורגם/עובד לידידיש ארבע פעמים בין 1874 ל-1924 בוורשה ובלובוב, אך לא ראה אור בתרגום לידידיש בצורת ספר בארצות הברית. הרומן הופיע בהמשכים בעיתון היומי די וואָרהײט בניו יורק בראשית 1918 (ורסס 1989: 45-46; ורסס 1996: 232). אנו מוצאים מקרה דומה אצל סופרי דור התחייה י"ח ברנר וא"י גנסין. 'בינו לבינו' מאת ברנר הופיע בידידיש בוורשה ב-1908 (בקון 1986: 11), ו'אצל' מאת גנסין יצא לאור בידידיש בוורשה ב-1925 (גנסין 1925), אך נראה שאף אחד מן הנוסחים היידיים לסיפורים הללו לא התפרסם בארצות הברית. בסוף המאה ה-19 הופיעו תרגומים אחדים שנעשו באמריקה לספרות משכילית (כגון הרומן עיט צבוע מאת אברהם מאפו על הווי יהדות ליטא ורוסיה, שראה אור בהמשכים בשבועון דער פּאָלקסאַדוואַקאַט בין 1890 ל-1892), ואולם לא מצאתי תרגומים לידידיש מהפרוזה העברית המודרנית שהופיעו בצורת ספר באמריקה עד קובץ הסיפורים של י"ח ברנר בתרגומו של שלמה גרודזנסקי ב-1941. מאמרו של מבקר ספרות היידיש יודל מארק, שסקר ב-1949 את הכתבים העבריים השונים שהופיעו בתרגום יידי בעשורים קודמים, התייחס לתרגומי התנ"ך, התלמוד, המשנה, שירת ימי הביניים ועוד. ואולם התרגום מפרוזה עברית מודרנית זכה אצלו לשתי שורות בלבד המתייחסות לתרגום ברנר, לצד נגיעה קצרה בתרגום ברל כצלסון, שהופיעו בביטאונה היידי של תנועת פועלי ציון באמריקה אידישער קעמפער (Mark 1949). כן הופיעו קובץ שירים של ביאליק (1935), אנתולוגיה של שירה עברית מודרנית (1942) וקובץ כתבים של ביאליק

(1946) בתרגומו של המשורר היידי ישראל יעקב שוורץ, ואנתולוגיה נוספת של שירה עברית מודרנית בתרגומו של מרדכי יפה (1948).

לאחר קום המדינה החלה ישראל לתפוס מקום מרכזי יותר באתוס היהודי-אמריקני. כבר במלחמת העולם השנייה, ובייחוד אחרי שהתבררו מוראות השואה, התחיל הרוב המכריע של יהודי ארצות הברית להאמין בנחיצותה של ישראל להמשך קיומו של העם היהודי, ולתמוך ברעיון הציוני – תמיכה שאף מצאה ביטוי כלכלי ופוליטי (Cohen and Liebman 2009, Wertheimer 2000). בשנים אלה ניכרה ביהדות ארצות הברית חזרה לדת ולחייה קהילה בעלי מאפיינים יהודיים, כתגובת נגד לריחוק מסוים מהדת של הדור הקודם וכחלק מהמגמה הדתית הכללית בשנים שלאחר המלחמה בארצות הברית, והצורך בחיי קהילה בשל אופי החיים בפרברים (Glazer 1989 [1957]: 106-114). אלה עודדו, בין היתר, התקרבות מסוימת לישראל ולציונות. שיאו של השלב הציוני היה אחרי מלחמת ששת הימים. בחודשים שלפני המלחמה ובשנים שבאו אחריה, רוב יהודי אמריקה קיבלו את צדקתה של ישראל והתייצבו מאחורי מדיניותה ללא פקפוק (Hertzberg 1979: 210-220). בספרו על יהדות העולם והמדיניות הישראלית פסק צ'רלס ליבמן כי ישראל לא רק חשובה ליהודי ארצות הברית, אלא גם משמשת מרכיב בסיסי בזהותם היהודית (Liebman 1977). ארתור הרצברג תיאר את ישראל כמי שהפכה לדת החדשה של יהודי ארצות הברית אחרי מלחמת ששת הימים (Hertzberg 1979: 220-227). גורם מרכזי נוסף בשלב הציוני של יהדות זו היה השיח האתני בארצות הברית, שנהוג לתארו מאמצע שנות השישים עד אמצע שנות השבעים. שיח זה עודד את הקבוצות האתניות בחברה האמריקנית 'להיזכר בשורשים' וליצור לעצמן זהות נפרדת, קהילתית, כדרך לביטוי עצמי (Fishman 1985: 489). גם המגמה המיליטנטית בחברה האפרו-אמריקנית בשנים אלה, שהרחיקה יהודים רבים מהמשך מעורבות בתנועה לזכויות האזרח, מילאה תפקיד בחיזוק הזהות האתנית המתבדלת של יהדות ארצות הברית על חשבון הזהות הליברלית ה'אוניברסלית' (Zeit 2000: 253). בשל גורמים אלה, ובעוד יהדות ארצות הברית מתגייסת לתמוך בישראל לנוכח האיומים המדיניים והצבאיים בעשור זה, הפכה ישראל לאחד ממרכיבי הזהות המרכזיים של יהדות אמריקה, אם לא המרכזי שבהם (Medding 1987: 35-39). יש חוקרים המציעים לראות בשנים שמשנות השמונים ואילך פרק חדש ביחסם של יהודי אמריקה לישראל, שבמהלכו החלו המחויבות והזהירות האופייניות לעשורים הראשונים לאחר קום המדינה להיסדק באופן חלקי (Rosenthal 2001), ועם זאת אין עוררין על ההבדל המובהק ביחסה של יהדות אמריקה אל (ארץ) ישראל במחצית הראשונה לבין זה שבמחצית השנייה של המאה ה-20. יש גם מי שתופסים את ביטויי הביקורת של יהודים-אמריקנים על ישראל בעשורים האחרונים כעדות ל'התקדמות' ול'העמקה' ביחסים (Furman 1997: 11-12).

נראה אפוא שההבדל האידאולוגי המכריע בקרב יהדות אמריקה בין שתי המחציות של המאה ה-20 היה גורם מרכזי במיעוט התרגומים מעברית במחצית הראשונה של המאה בהשוואה לתרגומים הרבים במחצית השנייה של המאה. הערכים השליטים בשדה הספרותי בתרבות היעד, כפי שהראה מחקר התרגום בעשורים האחרונים (Touy 1995, Venuti 1995), קבעו את מאפייני השתלבותה וקליטתה של הספרות המתורגמת.

היעדרה של ארץ ישראל מן היצירות המתורגמות

יצירות הפרוזה המעטות בעברית שתורגמו ויצאו לאור באמריקה, לפחות עד סוף שנות השלושים, לא שיקפו את הקנון העברי המתגבש. קוראים יהודים-אמריקנים רבים ביקשו, כך נדמה, 'סיפורים שיחזירו אותם אל עולם ילדותם האבוד, יזינו את הנוסטלגיה המהגרית הטיפוסית שלהם' (מירון 1999: 336), ומרבית היצירות שנבחרו לתרגום ענו על הצורך הזה. יצירות מתורגמות אלה לא היטיבו לייצג את יחסה של הספרות העברית הנכתבת בארץ לעיירה היהודית של העולם הישן. בעוד רבים מן המחברים היידיים באמריקה התרפקו על זכרה של העיירה, בספרות העברית

נמשך מאבק קבוע עם העבר, מתוך מגמה מובהקת של דחייתו, שלילתו וראייתו כמקור כל התכונות הרעות שצריך להיפטר מהן בארץ ישראל. [...] מעטים היו הסופרים שהמשיכו לכתוב [על העיירה] בארץ ישראל מתוך התרפקות, ואלה שנזקקו להווי שלה, לא נתקבלו סיפוריהם בעין יפה (גוברין 1998: 475).

שניים מן המאפיינים המרכזיים של הספרות שנכתבה בארץ, המבחינים אותה במובהק מן הספרות הנכתבת באמריקה הן מבחינה תמטית והן מבחינה אידאולוגית, היו 'שלילת הגולה והינתקות ממנה' ו'הז'אנר הארץ-ישראלי': סיפורי הווי מחיי הפועלים, השומרים, המושבות, היהודים הספרדים, הערבים' (שם: 476). ואמנם, בעיני האידאולוגים של התרבות והספרות העברית, שביקשו לייצג את הקוטב ההפוך לספרות ה'שונד' היידית, הספרות שנכתבה בידיש נתפסה כ'גילוי אימננטי "שלילי" של התרבות העממית בידיש, המכוונת להמוני העם, שעה שהספרות העברית היא ספרות בעלת יעוד לאומי-תרבותי ומכוונת על כן לעילית התרבותית' (שביט 1984: 304). למחקר נוסף על ההבדלים הערכיים-תרבותיים בין הסיפורת העברית ליידית בשנים אלה, ראו למשל שביט 1986 ובן-ארי 2006).

בסיפורת של המחברים העבריים בני הארץ בשנים אלה, אנו מוצאים ביטוי לגלוריפיקציה של החלוצים ומעשיהם לצד תיאורים ראליסטיים ופסימיים יותר של מציאות החיים בארץ, או במונחיו המכווננים של י"ח ברנר, הן יסודות ז'אנריים והן יסודות אנטי-ז'אנריים. גרשון שקד חילק בעקבות ברנר את הסופרים בני הזמן לפי שתי מסורות אלה, והראה כיצד הן מצאו ביטוי בולט – בעיקר המסורת הז'אנרית – גם בסיפורת שנות העשרים והשלושים (שקד 1983). לפי טענתו המעודנת יותר של אבנר הולצמן, 'המאבק בין הממד הז'אנרי לממד האנטי-ז'אנרי התנהל בנפשו של כל אחד מן הסופרים יותר מאשר בין שתי קבוצות סופרים יריבות' (הולצמן 2006: 178).

אלא שהקורא (היהודי-אמריקני לא יכול היה כמעט לפגוש באותן שנים סיפורת עברית ארץ-ישראלית כזו. סיפורת זו לא תורגמה כמעט כלל בארצות הברית בעשורים הראשונים של המאה ה-20, ושרדה התרגום לא נתן ביטוי של ממש לא לממד הז'אנרי ולא לממד האנטי-ז'אנרי. יצירות הפרוזה שראו אור בתרגום לאנגלית בשנים אלה ככותר נפרד נכתבו בידי אברהם מאפו, יהודה שטיינברג, זלמן שניאור, ש"י עגנון וחיים נחמן ביאליק. אף אחת

מהן לא התייחסה למציאות הארץ-ישראלית בת הזמן. נוסף על כך יצאה לאור אנתולוגיה אחת שהוקדשה ליצירות פרוזה מתורגמות מעברית, אשר התרכזה בעולם העיירה היהודית או בהגות על יופיו של הטבע.⁴

היוצר הראשון בעברית שספר באורך מלא שלו תורגם לאנגלית היה המשכיל בן תקופת התחייה יהודה שטיינברג (1863-1908). יצירותיו שתורגמו ויצאו לאור באמריקה במחצית הראשונה של המאה היו הנובלה *In Those Days* (Steinberg 1915), קובץ הסיפורים והמשלים *The Breakfast of the Birds and Other Stories* (Steinberg 1917, 1941, 1947), והאסופה *Selections from the Works of Judah Steinberg* (Steinberg 1937). הראשונים בפילדלפיה בהוצאת Jewish Publication Society of America, האחרון בקליבלנד בהוצאת Bureau of Jewish Education. שטיינברג היה נטוע בהוויה המשכילית והושפע מלשונו וסגנונו של מנדלי מוכר ספרים, אך יצירתו נתפסת כמשתייכת לפרק הביניים שבין תקופת ההשכלה לתקופת התחייה (Peleg 2005: 26). מרבית סיפוריו תיארו את החיים בשטעטל היהודי במזרח אירופה. בני זמנו של שטיינברג, כיעקב פיקמן, מצאו בסיפוריו 'זמזימויות של כל "גיבורי" העיירה: את הגביר הקמצן ואת ראש הקהל, האוכל את צאן-מרעיתו, את עם-הארץ המחווה דעה ואת השוטר הנוגש ואת המלווה בריכית – איש לא נעדר' (מצוטט אצל שטיינברג 1906: 2). היבט זה עשוי היה לדבר אל לבם של הקוראים היהודים-אמריקנים. היבט נוסף בסיפוריו ובמעשיותיו שיכול היה לגעת בקורא היהודי-אמריקני היה צביונם הדתי, הלא לאומי. פן דתי זה מבחין אותם מסיפורים ומעשיות בעלי תבנית דומה שנכתבו בספרות העברית בשנים מאוחרות יותר. יעל זרובבל מתארת את האופן שבו מעשיות מאוחרות יותר בעברית, שהופיעו בספרי לימוד ובמקראות לחגים בארץ בשנות הארבעים והחמישים ונשאו אופי ציוני, התבססו על סיפורים מתקופת ההשכלה והתחייה דוגמת סיפוריו של שטיינברג. אלא שהסיפורים והמעשיות המוקדמים נבדלו מן המעשיות הציוניות בכך שייצרו גיבורים דתיים ולא גיבורים לאומיים (Zerubavel 2005: 127). ספרו השני של שטיינברג שתורגם ופורסם באמריקה, הנובלה בימים ההם, רחוק עוד יותר מלבטא לאומיות יהודית. דוד אברבך הביא נובלה זו, המתארת את גיוסו של בחור יהודי לצבא הרוסי היוצא להילחם במלחמת קרים, כדוגמה המייצגת דווקא פטריוטיות של יהודים רוסים ברוסיה. גיבור הנובלה מצטער על הסכם השלום ה'משפיל' שנכפה על רוסיה בסוף המלחמה, ואומר שהוא עצמו לא היה חותם עליו (Averbach 2013: 160). לשם השוואה, שתי יצירות בולטות אחרות

4 יובל עמית טוען כי הנושא היהודי בספרות העברית המתורגמת לאנגלית פינה את מקומו בשנות השלושים לנושאים ציוניים וארץ-ישראליים, אולם הוא לא מתייחס רק לתרגום באמריקה אלא גם באנגליה ובארץ ישראל (עמית 2008: 16). יתרה מזאת, עמית אינו מפריד בין ספרות העיון והתיעוד שהתפרסמה בהוצאות של ארגונים ציוניים, ליצירות פרוזה שהתפרסמו בהוצאות מסחריות ויהודיות. כאשר מתמקדים ביצירות פרוזה, מתברר שהנושאים היהודיים היו דומיננטיים בשדה האמריקני משנות העשרה של המאה ה-20 לפחות עד סוף שנות השלושים ואפילו עד אמצע שנות הארבעים.

של שטיינברג, הנובלות ויהי בשפוט השופטים ורם ורמות, מבטאות רגישות לסוגיות לאומיות-תרבותיות, אלא שהן לא הופיעו בתרגום באמריקה. נוכלות אלה יוצרות קישור בין ההיסטוריה היהודית העתיקה לשורשים האתניים של העם. הן עושות שימוש בסיפורים פסבדו-תנ"כיים כדי לפרש מושגים מודרניים כילידיות וחזרה לטבע, וכל זאת בתוך הקשר של 'אומה ארץ-ישראלית עתידית מדומיינת' (Peleg 2005: 26). דמויות הנשים בויהי בשפוט השופטים כורכות יחד רומנטיקה אתנוגרפית ולאומיות יהודית, ודמויות הנאהבים ברם ורמות מוצגות כאבות הקדמונים של דור חדש של יהודים, שזיקתם לתרבות הישנה טומנת בחובה הבטחה לעתיד דגול (ibid.: 27-28). אך שתי הנובלות המעט חריגות האלה של שטיינברג, הקושרות לאומיות יהודית עם ארצות ישראל, כאמור לא ראו אור בתרגום באמריקה.

בדומה לכתבי שטיינברג, יצירתו בפרוזה של הסופר העברי והידי החשוב זלמן שניאור (1887-1959) שואבת את עיקר חומריה מעולם העיירה היהודית. שניאור קרא את סיפוריו של שטיינברג כשהיה נער, והתייחד עמו בכגרותו. בזיכרונותיו הוא כתב על שטיינברג באהדה, והזכיר בחמלה את 'אותה הסבלנות היהודית-גלותית [ש]נקפאה על פני הפנים הללו' (שניאור 1958: 297). שניאור עצמו חי רוב ימיו באירופה ובאמריקה ועבר לישראל כדי להשתקע בה רק בשנות השישים לחייו. הוא לא השתתף באופן פעיל במפעל ההתיישבות בעשוריו המכריעים, ואת ספריו המרכזיים והפופולריים ביותר הוא חיבר בידיש: אנשי שקלוב ופנדרי הגיבור. בשנות השלושים עיבר שניאור את הרומנים האלה מחדש בעברית, וב-1936 יצאו לאור בתרגום לאנגלית שני כרכי הראשונים של פנדרי הגיבור (*Noah Pandre*) בניו יורק, בהוצאת Lee Furman. הרומן, שבו מתאר שניאור בנוסטלגיה, על סמך זיכרונות ילדותו, את העיירה היהודית שקלוב ברוסיה הלבנה, עוסק בקצב נח פנדרי ובחייו הקטנים בקרב שאר תושבי העיירה החלכאים – עגלונים, טבחים, בנאים וכיוצא באלה. בסוף הרומן נח עוזב את העיירה ויוצא עם אשתו לא לפלשתינה אלא לאמריקה, בתקווה לחיים טובים יותר. פתרון לא ציוני זה בולט בשונותו לא רק על רקע הסיפורת שנכתבה בשנים אלה בארץ, אלא גם על רקע כמה מיצירות דור התחייה שעסקו בשאלת הרעיון הציוני מאירופה, ואשר לא תורגמו לאנגלית במחצית הראשונה של המאה, כנובלה המפורסמת לאן? של פיירברג. לדברי דן מירון, שניאור היה מרוחק תמיד 'מארץ ישראל ומן המפעל הציוני שהתפתח בה' ולא נתן ביטוי 'לדרמת ההגשמה הציונית' (מירון 1999: 324). מירון אף ייחס את ירידת קרנו של שניאור בארץ בשנות העשרים והשלושים לכך שלא התיישב בה ולא השתתף באופן פעיל במפעל החלוצי (שם: 325).

ראוי להקדיש הערה לתרגומו של הרומן לאנגלית. לפי המאגר הביבליוגרפי של עמית, התרגום החלקי מ-1936 והמלא מ-1945 נעשו מעברית (עמית 2008: 193-194). גם הביבליוגרפיה של יוחאי גואל, המבחינה בין תרגומו לאנגלית של שניאור מידיש ומעברית, מתייחסת ל-*Noah Pandre* (Shneiur 1936) ל-*Song of the Dnieper* (Shneiur 1945) כתרגומים מעברית (77: Goell 1968). עם זאת, השפה שממנה תורגם הרומן לא מוזכרת בגוף הספר, והמתרגם, ג'וזף לפטוויץ', ידוע בעיקר כמתרגם מידיש.

כך או כך, הרומן מיטיב לייצג את שדה התרגום מעברית בשנים אלה, בהיעדר התייחסות למפעל הציוני ולפולשתינה ובנוסטלגיה האירונית אך מלאת החמלה ליהדות הגלותית של עולם העיירה.⁵

שתי רשימות הביקורת על הרומן שהתפרסמו בניו יורק טיימס התייחסו גם הן באהדה לאפשרות ההגירה לאמריקה, ולא הזכירו כי אי פעם עמדה בפני יהודי אירופה אופציה אחרת – בהתאמה לתוכני הרומן. ברשימה 'The People of Sklov' מ-30 בספטמבר 1945, תיאר לורנס לי את פתרונו הלא ציוני של הרומן, שבו נח פנדר, הדמות הראשית, מהגר לאמריקה, כצעד שעושה נח 'לעבר החירות והתקווה להשיג צדק רב יותר' (Lee 1945: 122). ברשימתו של אורביל פרסקוט 'Books of the Times' על הרומן מ-19 בספטמבר 1945, הוא ציין בהערכה כי זלמן שניאור עצמו נמלט מהגסטפו ב-1941 והגיע לניו יורק, וכי הוא מתחיל להשתלב בחיים האמריקניים, 'וכבר מחזיק בידו לראשונה אישור על קבלת האזרחות' (Prescott 1945: 23). בהתאם לתוכני הרומן ולפתרונו, גם קוראי הרשימות העיתונאיות הסוקרות את הרומן אינם נתקלים בחלופה הציונית, באפשרות של חיים יהודיים בארץ ישראל.

גם יצירתו של ש"י עגנון (1887-1970) שנבחרה לתרגום בשנים אלה בארצות הברית אינה מבטאת יסודות לאומיים או ציוניים. בניגוד לשניאור, עגנון כבר כתב בשנים אלה סיפורים בעלי נופך לאומי-ציוני או המעוגנים בהווי היישוב. 'יצירתו הקיפה הן את ההווי היהודי במזרח אירופה ובגרמניה והן את החיים בארץ ישראל. עד סוף שנות השלושים כללה יצירתו הארץ-ישראלית בעיקר סיפורים קצרים, אלגוריות פוליטיות קצרות, וכן את הנובלה החסידי-הציונית בלבב ימים, על מסעם של 'הראשונים לעזוב את ביתם

5 התיווך מידיש לאנגלית באמריקה שייך לתחום דיון נפרד משרה התרגום מעברית לאנגלית. על פי רוב לא השתתפו בו אותם 'שחקנים' והוא לא כיוון לאותו קהל יעד. בכל זאת אגע קצרות בתיווך תכנים יהודיים-לאומיים באותם עשורים במעבר מידיש לאנגלית, כמתואר אצל חוקרת ספרות היידיש רות וייז. וייז התייחסה לתרגום לאנגלית של הרומן משפחת מושקאט מאת יצחק בשביס זינגר, ולשיח הספרותי שהתגבש באמריקה על פנים מסוימים ביצירתם של הסופר אברהם כהאן והמשורר מוריס רוזנפלד. היא הביאה את היוצרים האלה כדוגמה לכך שלא כל המחברים היידיים באמריקה ביטאו התנגדות ללאומיות יהודית במחצית הראשונה של המאה, ואולם הראתה כיצד יסודות של לאומיות או דתיות יהודית שהופיעו אצל זינגר, כהאן ורוזנפלד במקור היידי עומעמו או הושמטו בתיווך לקורא האנגלית אם בתרגום או בשיח הספרותי עליהם (Wisse 2013: 3-9). וייז הציעה כי בתיווך של הספרות היידיה לאנגלית הוצנעו תכנים לאומיים מן הקורא האמריקני (הלא יהודי) כדי להיטיב עם התקבלות היוצרים בשדה הספרותי הן אידאולוגית והן מסחרית. אף שייכתן ששיקולים דומים מילאו תפקיד בתיווך הספרות העברית באמריקה, הם כנראה היו משניים בהשוואה למרכזיות בתיווך מידיש לאנגלית. לאומיות יהודית ארץ-ישראלית של מחברים מארץ ישראל מן הסתם מגלמת, מבחינת השדה האמריקני, איום קטן יותר (אם בכלל) בהשוואה ללאומיות יהודית מתבדלת על אדמת אמריקה או לביטויי לאומיות יהודית מצד מחברים יהודים היושבים באמריקה. אם היה לחשש מתגובה אנטגוניסטית של השדה הספרותי האמריקני (הלא יהודי) לביטויי לאומיות יהודיים תפקיד כלשהו בהשתלבות הסיפורת העברית המתורגמת באמריקה, זה כנראה לא היה תפקיד מרכזי.

ואת כל אשר להם בשל דבקותם ברעיון קדושתה של ארץ-ישראל, ומתוך הכרה שהעלייה לארץ שקולה כנגד כל המצוות' (לאור 1998: 262; לאור מראה כי קבלתה האוהדת של הנובלה בשיח הביקורתי בארץ היתה כרוכה בהדגשת יסודותיה הציוניים). אלא שבשנים אלה בחרו לתרגם ולהוציא לאור מיצירותיו של עגנון רק את הכנסת כלה, שתורגם ל-*The Bridal Canopy* בהוצאת Doubleday ב-1937. רומן זה מתאר את מסעו של רבי יודיל חסיד בין העיירות והקהילות היהודיות בגליציה בתחילת המאה ה-19 במטרה לאסוף כסף כדי שיוכל לשדך את בנותיו. הרומן נתפס כ'אפוס בהא הידיעה' של החיים היהודיים בעולם הישן ושל תרבות השטעטל לפני קריסתה (Hochman 1970: 72), והשיקול בבחירה בו לתרגום היה 'להציג את עגנון בפני קוראי האנגלית [...] ביחודו האמנותי והתמאטי ה"יהודי"' (מירון 1996: 29). אך היות ש'הגיון זה לא התאים כלל למושגיו ולציפיותיו של קהל הקוראים היהודי (וגם הלא יהודי) בארצות דוברות האנגלית [...] תרגום הכנסת כלה לאנגלית היה לא רק כישלון מו"לי חרוץ אלא כמעט קטסטרופה מבחינת הפצת המוניטין של הסופר בעולם דובר האנגלית' (שם, שם). אכן, תרגומים לאנגלית של עגנון לא ראו אור בצורת ספר במשך כמעט שלושה עשורים אחר כך, והשערתו של מירון, כי תרגומה היוצא דופן של הנובלה בעלת הציביון הציוני בלבב ימים ב-1948 היה קשור ל'ימי ההתלהבות של הציבור היהודי האמריקני מ"המאבק", מן העלייה הבלתי לגאלית לארץ, וממלחמת העצמאות' (מירון 1996: 29), נראית סבירה מאוד, ומתיישבת היטב עם המגמה האידאולוגית בתרגום הסיפורת העברית באמריקה בעשור שלאחר קום המדינה (אשר 2014א: 72-115).

בסקירת הרומן בניו יורק טיימס בפברואר 1937, ניצל המבקר, הרולד שטראוס, את הבמה שניתנה לו כדי לקדם הייררכיה ברורה בין הספרות העברית לספרות היידית:

ספרות יידיש התפתחה באורח ספונטני, ותולדותיה המפוארות הגיעו לשיא בסופרים רבי עצמה ומתוחכמים מבחינה אמנותית כישראל יהושע זינגר ושלוש אש. לעומתה, הספרות העברית טופחה באופן מלאכותי כבת-לוויה לציונות, ואף שהיא מתברכת בשני משוררים ליריים משובחים, ביאליק וטשרניחובסקי, מצבה עודו פרימיטיבי, והיא לוקה בחוסר תחכום אמנותי כ'רומן הוורד' ו'מות ארתור' (Strauss 1937: 86).

שטראוס לא הרחיב מעבר לזה ולא הביא תמיכה בטענה זו, הקושרת את מצבה ה'לא-מפותח' של הספרות העברית לצמיחתה כ'בת-לוויה' לציונות. הוא כתב ביקורות ספרותיות לא מעטות בניו יורק טיימס, אך פרט לזו אף אחת מהן לא היתה על ספר עברי מתורגם. הוא כתב גם כמה טורי דעה, אך לא התייחס בהם לציונות ולפלשתינה. מכאן אפשר להעריך את יחסו לציונות או לפחות שלא מצא בה עניין מיוחד. דבריו לא רק מבטאים התנגדות מסוימת לספרות העברית, אלא גם משקפים את ההעדפה הברורה של הספרות והתרבות היידית, שרווחה בחברה היהודית-אמריקנית בת הזמן – העדפה ששטראוס כנראה ביקש לאשרה ולחזקה. במקום אחר ברשימה תיאר שטראוס את הכנסת כלה כספר פולקלור על החיים היהודיים באירופה במאה ה-19, הפסול כיצירת אמנות בעיקר בגלל מבנהו ה'לא-מאורגן':

זהו מכרה זהב לחוקרי פולקלור. [...] הכנסת כלה הוא רומן כה עשיר, שסטודנט קפדן יוכל לשחזר מדפיו את כל עולמם של יהודי גליציה בשנת 1800. ועם זאת כיצירת ספרות הוא פרימיטיבי, מגושם, ולעתים קרובות קשה לקריאה. נדמה שאין מנוס מלומר, שהחממה שבה צמחה הספרות העברית המודרנית תמשיך וודאי להשאיר עוד זמן מה את חותם המלאכותיות אפילו בספרים כה עשירים וצבעוניים כהכנסת כלה. שהרי כיצד עלינו לכנות "רומן" שנכתב במאה ה-20 אך נוצק בתבניות של המאה ה-16, אם לא מלאכותי? (ibid.).

לדידו של שטראוס, הרומן של עגנון מייצג לרעה את הספרות העברית כולה. אלא שהמחקר רואה במבנהו ובסגנונו של הכנסת כלה מהלך ספרותי משוכלל ומחושב, 'פרודיה חתרנית המבקשת להרוס את [ז'אנר] הרומן' (מירון 1996: 263). גם בביקורת הארץ-ישראלית של שנות השלושים הכנסת כלה נחשב כבר לאחת היצירות החשובות של עגנון, והמעניינות בספרות העברית של המחצית הראשונה של המאה (לאור 1998: 254-255). אך הביקורת של שטראוס, המחמיצה את הסובטיליות של הפואטיקה העגנונית, העדיפה לקדם את הרעיון כי הספרות העברית היא ספרות נחותה, ודאי נחותה בהרבה מן הספרות היידית. שטראוס, שכקורא אנגלית לא יכול היה להיתקל למשל בהישגיהם של סופרי דור התחייה, מסר בביקורתו מידע חלקי ומוטעה לקורא העיתון (היהודי-אמריקני ובכך חזק כנראה את התפיסה הכללית על הספרות העברית לעומת הספרות היידית. פרסומת קצרה מאותה שנה בניו יורק טיימס, המודיעה על יציאתו לאור של ספרו של עגנון, מסייעת לנו להבין את שוליותה של הספרות העברית בשדה הספרותי (היהודי-אמריקני). המודעה רואה צורך לציין כי 'עגנון כותב לא בידיש מודרנית אלא בעברית, השפה שבה נכתבו במקור ספרי התנ"ך' (*The New York Times*, 7.3.1937, p. 107). מפרסם המודעה שיער שהקוראים יניחו, אם לא יצוין אחרת, כי סופר יהודי בהכרח כותב בידיש ולא בעברית, ואולי אף ביקש לקדם את מכירותיו באמצעות הפרט האקזוטי הזה. בפרסומת מהדהדים דבריו של המתרגם י"מ לאסק בפתח הרומן, כי הופעתו של הספר עשויה להפתיע את קורא האנגלית, שאולי אינו מודע כלל לעובדה שקיימת ספרות עברית מודרנית.

נוסף על שטיינברג, שניאור ועגנון, יוצר מרכזי נוסף שתורגם באמריקה בעשורים אלה היה ח"נ ביאליק (1873-1934). ביאליק, שהיה עוד בחייו למשורר הלאומי, כתב את רוב שיריו וסיפוריו ביושבו ברוסיה ובפולין, והתעטף בשתיקתו המפורסמת כמה שנים לפני בואו לארץ ישראל, ומאז ועד מותו, בתל אביב. הוא היה היוצר העברי המתורגם ביותר לאנגלית בעשורים אלה: משנות העשרים עד אמצע שנות הארבעים יצאו לאור באמריקה שלושה קובצי שירה שלו, מבחר אגדות תלמודיות שערך, ספר פזמונים לילדים, וכן קובץ מעשיות יהודיות וקובץ סיפורים קצרים. מיצירתו של ביאליק בפרוזה תורגמו לאנגלית ויצאו לאור באמריקה הקבצים לילדים ולנוער *And it Came to Pass: Legends and Stories about King David and King Solomon* ב-1938 בהוצאת Hebrew Publishing Company *Knight of Onions and Knight of Garlic* ב-1939 באותה הוצאה, הקובץ *Aftergrowth* *and Other Stories*, המאגד כמה מסיפוריו הקצרים החשובים, באותה שנה בהוצאת

Jewish Publication Society of America, ומהדורה נוספת שלו ב-1944. חומרי המציאות המזינים את הסיפורים של ביאליק בקובץ זה – 'ספיה', 'החצוצרה נתביישה' ו'יום שישי הקצר' – נטועים, כמרבית סיפוריו הקצרים, בכפר ובעיירה היהודיים בתחום המושב. על רקע היחס לעיירה היהודית בסיפורת העברית בת הזמן, שהתאפיין בדרך כלל בדחייתה (גוברין 1998), היחס בסיפוריו של ביאליק לקיום היהודי בגלות הרוסית היה מלא חמלה, ואף מורכב למדי. דבריה הבאים של זיוה שמיר על הסיפור 'החצוצרה נתביישה' רלוונטיים במידה רבה גם לשני הסיפורים האחרים בקובץ המתורגם:

היהודי הגלותי, הרוחני והארצי כאחד, מוצג כאן על יופיו ועל כיעורו [...] הקורא המתכולל למחצה לשליש ולרביע שיקרא את הסיפור בקובץ הרוסי יזכר בגעגועים בהווי ובמנהגים, במועדים ובמאכלי החגים של 'בית אבא', והסיפור עשוי אף להביא אל 'דרך תשובה'. לעומתו, הקורא ש'מבית', שאינו זקוק למנת הנוסטלגיה הזו, יבחין שסיפור זה אינו מוקיע אמנם את כל המומים והמדווים לעין שמש, אך גם הרטייה, שהוא פורש עליהם באהבה ובחמלה, אינה מסוגלת להסתירם כליל (שמיר 1998: 113-114).

ההנחה שיהודי אמריקה ביקשו בשנים אלה סיפורים אשר 'יזינו את הנוסטלגיה המהגרית הטיפוסית שלהם, אך גם יצדיקו את מפעלם – נטישת העיירה הפרובינציאלית, החנוקה מבחינה כלכלית וחברתית' (מירון 1999: 336), מוצאת כאן אישוש. נוסף על דברים אלה אפשר ללמוד לא מעט גם מן היחס לסיפוריו של ביאליק בשדה המו"לות. כפי שמתברר, צביונם האידאולוגי של הסיפורים מילא תפקיד מכריע בהחלטתה של ההוצאה לפרסם את הספר. ההוצאה היהודית-אמריקנית המוסדית The Jewish Publication Society of America, שפרסמה את הקובץ, יוצאת דופן בין יתר ההוצאות שפרסמו תרגומים מעברית בעשורים אלה בכך שנשמרו פרוטוקולים המתעדים את שיקוליה המו"ליים. מפרוטוקולים אלה אנו למדים כי פרסומם של ספרים בעלי אוריינטציה ציונית עורר מחלוקת בקרב עורכי ההוצאה עד אמצע שנות הארבעים (Sarna 1989: 194-195). ההוצאה התערבה למשל בקביעת הרכב השירים בקובץ של ג'סי סמפטר, יהודייה-אמריקנית ציונית שעלתה לארץ ישראל וחיה ועבדה בה, שראה אור ב-1937 (השירים בקובץ זה נכתבו באנגלית; שיריה האחרים נכתבו בעברית). אחד מעורכי ההוצאה, סולומון סוליס-כהן, שהתנגד בשנים אלה לציונות, התנה את קבלת הקובץ בכך שתינתן לו זכות בחירה של השירים. סוליס-כהן בחר להשמיט מהקובץ שירים שעסקו ביישוב הארץ ובציונות (ibid.: 192). בקובץ הסיפורים של ביאליק, לעומת זאת, לא היה צורך להתערב. הגורמים הלא ציוניים בוועד המנהלים של ההוצאה שמחו להדפיס את הסיפורים, אשר היו, בעיניהם, 'חפים מפוליטיקה' (ibid.: 193).

הכתבים של שטיינברג, שניאור, עגנון וביאליק שנבחרו לתרגום בעשורים אלה אינם מתייחסים לחיי היישוב בארץ ואינם מבטאים יסודות לאומיים. זאת בניגוד למרבית הסיפורת העברית בת הזמן, שהיתה נטועה בהווי הארץ-ישראלי או השתמשה במציאות

העולם הישן כחומר גלם לדיון בגיבוש הזהות הלאומית – ואשר לא נבחרה לתרגום. גם הרשימות הספורות בעיתונות האמריקנית המרכזית על הסיפורת המתורגמת התייחסו, בהתאם להיבטים המרכזיים ביצירות הנסקרות, בעיקר לפני 'דתיים' או 'אתניים' ביהדות (ראו אשר 2014א: 39-48). גם צרכניו של השיח הביקורתי, אם כך, לא יכלו לקבל תמונה מייצגת של הספרות העברית בת הזמן.

בין הסיפורת העברית שנבחרה לתרגום באמריקה בשנים אלה, מקרה חריג לכאורה הוא תרגומו לאנגלית של הרומן אהבת ציון לאברהם מאפו (1808-1867). אהבת ציון נחשב לרומן הראשון בשפה העברית, ומאפו, מן המחברים הבולטים בתקופת ההשכלה, נתפס מאוחר יותר כאחד ממבשריה של התנועה הציונית. הרומן נכתב בעברית מקראית, ומתאר את ארץ ישראל בימי המלך חזקיהו והנביא ישעיהו מתוך ראייה לאומית רומנטית. הרומן מילא 'תפקיד מרכזי בהתעוררות הלכות ובחידוש הקשר עם ארץ ישראל' (גוברין 1998: 95), ומנהיגים בתנועה הציונית כדוד בן-גוריון ציינו את השפעתו הרבה עליהם (אוחנה 2003: 26). ההתייחסות לרומן בביקורת העברית בעשורים הראשונים של המאה ה-20 אף הדגישה את תפקידו בטיפוח התודעה הציונית. במאמר על הרומן מסוף שנות העשרים כתב משה קליינמן כי 'מאפו היה הראשון בין החוזים המודרניים של אומתנו, שהשיג את סוד מהותה של אומתנו ואת האחדות המוחלטת שבין האומה, הלשון והארץ' (קליינמן 1928: 60). אהבת ציון, שתורגם לאנגלית בשם *The Shepherd Prince* ופורסם בניו יורק ב-1922, נדמה אפוא במבט ראשון כיוצא דופן בתנועת התרגומים מעברית בשנים אלה.

אלא שנסיונות תרגומו והוצאתו לאור, כמו גם התקבלותו הביקורתית, עולים בקנה אחד עם מגמת השתלבותה של הספרות העברית המתורגמת באמריקה בשנים אלה בכך שנעדרים מהם כל יסודות לאומיים או ציוניים. ראשית, המתרגם האמריקני היה כומר בשם בנג'מין שפירו, יהודי שהמיר את דתו והקים בברוקלין מיסיון מיוחד להמרת יהודים. שנית, שפירו היה צריך להוציא לאור את התרגום בהוצאה עצמית, ואף להפיצו בעצמו, עובדה הקשורה בוודאי בכיוגרפיה הייחודית שלו, השערורייתית למדי בקנה המידה של החברה היהודית-אמריקנית בת הזמן. אין לפסול גם את האפשרות שתכניו הלאומיים של הרומן הרחיקו ממנו מוציאים לאור יהודים אחדים, כפי שקרה באותן שנים במקרים דומים בהוצאה כמו *The Jewish Publication Society of America* (Sarna 1989: 88-89). שלישיית, רשימת הביקורת (האנונימית) 'Historical Romance of the Days of Isaiah' שהתפרסמה על הרומן ב-1 באפריל 1923 בניו יורק טיימס (p. BR16) התעלמה מתכניו הלאומיים של הרומן, ולא כללה אזכור לתנועה הציונית או ליישוב היהודי בפלשתינה, בניגוד גמור לביקורת העברית על הרומן בשנים אלה. למעשה, המילה 'ציונות' לא הופיעה ברשימה ולו פעם אחת, והמבקר קבע כי מאפו נחשב לאבי הרומן 'היהודי' – לא העברי או הציוני. המבקר אף ראה בספר הוכחה לדבקותו של מאפו בדת היהודית משום שהרומן נכתב על רקע הפוגרומים והרדיפות ברוסיה הצארית. הימשכותו של מאפו לציון, המתבטאת בכתיבתו, נתפסה כעדות לתעצומות האמונה שלו: 'נשמת היהודי המסור לאמונתו מוצגת כאן ללא כסות' (ibid. p. BR19). אלא שהרדיפות האנטישמיות שהמבקר מתייחס אליהן

היו קטליזטור להתעוררות הלאומית, לא הדתית, של תנועת 'חיבת ציון'. המבקר נמנע גם מלהתייחס לאקטואליות של התכנים הלאומיים היהודיים ברומן אותן שנים. לשם השוואה, בפתח מהדורה חדשה של הרומן בעברית ב־1918 נכתב כי 'המאורעות היותר אחרונים בעולמנו העברי; התקווה החדשה והחזקה לשוב אל ציון החדשה ולייסד שם את ביתנו [...] הגדילו והרימו כיום את ערכו של הסיפור הראשון בשפה העברית' (מצוטט אצל ורסס 1989: 30). בניגוד גמור לכך תיאר המבקר בניו יורק טיימס את התרגום כבעל פוטנציאל לפנות ליהודים ונוצרים כאחד, לקרב לבבות בין הדתות ולשאת מסר אוניברסלי: 'המתרגם עצמו הוא עברי־נוצרי, ופרי עמלו, שנולד משקדנות ואהבה, מעיד על נאמנותו העמוקה לנביאי דת אבותיו. הישגו זה מותיר אפוא חותם כפול, היכן שחותם כפול כזה עשוי לתרום לאחדות בין האזרחים. כישרונו ולמדנותו של מחבר עברי דגול זה יעשירו את רוחם של צעירים ומבוגרים כאחד הן בבתי הכנסת והן בכנסיות' (ibid.).

המבקר מבטא כאן את תפיסת היהדות הרפורמית בת הזמן, אשר ביקשה להתרחק מלאומיות עברית ולהשתלב בחברה האמריקנית כקהילה דתית, בכך שהוא מתייחס ליהדות פחות כלאום ויותר כדת – מעין תמונת מראה לדת הנוצרית (ראו Sarna 2004: 84-89; Raphael 1988: 24-25, על שורשיה הרעיוניים של היהדות הרפורמית). כמוכן, יהדות כזו אינה רלוונטית לתנועה הציונית, החילונית פוליטית, ששאבה מן הרומן של מאפו תכנים לאומיים. התעלמות המבקר מן התנועה הציונית עומדת בניגוד בולט להתלהבות שהביע מימי המלכים והנביאים העבריים המובאים ברומן. התעלמות זו ניכרת גם במשפט החותם את הביקורת, שהציב את הציוויליזציה המערבית במרכז וקרא בעדשה מערבית את הרומן ואת המזרח המוצג בו: 'קשר האהבים [ברומן] הוא קשר האהבים הנצחי של ספר רות ושל שיר השירים לשלמה. תכליתו היא בית ומשפחה. במהלך הקריאה, אנו מבינים מדוע התרבות המערבית קמה ובלכה זיכרונות כה מוחשיים מן המזרח' (ibid.). בעיני מחבר הביקורת, המזרח הוא העבר הרחוק ומקור לזיכרונות בלבד – לא ההווה של היישוב היהודי הניעור בפלשתינה שאחרי הצהרת בלפור, למשל, או יעדו של מוקדי הלאומיות היהודית בארץ ישראל ובמזרח אירופה. הקורא (היהודי־) אמריקני של הביקורת קיבל אפוא תיאור אחר לגמרי של משמעויותיו וערכיו של אהבת ציון מזה של קוראים ציוניים בני הזמן.

אנתולוגיה ספרותית והתערבויות בתרגום כאבן בוחן

נוסף על הרומנים וקובצי הסיפורים שנדונו לעיל הופיעה באמריקה בעשורים אלה אנתולוגיה אחת של סיפורת מתורגמת מעברית, הראויה לדיון נפרד. מדובר ב־*Echoes of the Jewish Soul: Gleanings from Modern Hebrew Literature* (הדים מהנשמה היהודית: ליקוטים מהספרות העברית המודרנית), בעריכת ג'וזף קופר לוין ובהוצאת Bloch היהודית, שראתה אור בניו יורק ב־1931. אנתולוגיה זו היתה חריגה בנוף הכללי של השלב הטרנס־ציוני ביהדות אמריקה: עד אחרי קום המדינה לא התפרסמה באמריקה

אנתולוגיה נוספת שיוחדה רק ליצירות פרוזה מתורגמות מעברית.⁶ אנתולוגיה זו היא גם הכותר היחיד המתורגם מעברית בעשורים אלה, פרט לקובץ הפופולרי אגדה והלכה בעריכת ביאליק, שראה אור בהוצאה היהודית Bloch. הוצאת Bloch נקטה גישה מסחרית מובהקת בבחירותיה המו"ליות, בשונה מהאידיאל ה'חינוכי' של The Jewish Publication Society, שביקשה להשפיע על התרבות היהודית-אמריקנית. שתי הוצאות אלה מסמלות שני זרמים הפוכים במו"לות היהודית-אמריקנית בת הזמן (Sarna 2009: 387). נוכל אפוא להניח כי עורך האנתולוגיה ניסה לקלוע לטעמו של הקורא היהודי-אמריקני בבחירותיו. חשוב מזה עבורנו הוא שאנתולוגיות מתורגמות ממלאות תפקיד מרכזי בייצוגה של ספרות זרה בתרבות היעד. אנתולוגיות מעצבות את הדימוי של ספרות ותרבות המקור עבור הקורא המקומי באמצעות היצירות שנבחרו להיכלל באנתולוגיה (ואלה שלא), והקדמת העורך והערותיו, המציעות ליצירות באנתולוגיה הקשר חוץ-ספרותי ופרשנות אפשרית (Watts 2005, Barnaby 2002, אשר 2014ב ואחרים). חשיבותה של האנתולוגיה נעוצה אפוא בכך שהיא כנראה עיצבה אצל קוראיה במידה רבה את דיוקנה של הספרות העברית בת הזמן.

כבר בעמוד ההקדמה הפגין מתרגם האנתולוגיה ועורכה, ג'וזף קופר לוין, חוסר התמצאות במגמות האחרונות בספרות העברית המודרנית, או בחר להתעלם מהן, בכותבו כי 'הקובץ הזה יוכיח לקורא, כך אני מקווה, שהספרות העברית בת הזמן האחרון מייצגת שחרור אינטלקטואלי ודאי ומוחלט מההגות והלמדנות הרבנית המסורתית' (Levine 1931: preface). בתחילת שנות השלושים השתחררה הספרות העברית זה כבר ממסורת הכתיבה הרבנית, והתיאור הזה של לוין משקף תפיסה ארכאית של הספרות העברית בת הזמן. לוין הציג תמונה לא מייצגת של הספרות העברית המודרנית גם בהמשך: 'סופרים עבריים בני הזמן האחרון לא העניקו ברובם מקום מרכזי לסגנון הספרותי; הם היו חוקרי תלמוד ותאולוגים. בכתביהם הם ניסו לבטא מה הם מרגישים וחושבים על החיים היהודיים' (שם). לוין התעלם כאן, בין היתר, מניסיונותיהם המודרניסטיים של סופרים כמו ברנר, גנסין או עגנון ואולי אף לא הכיר אותם. התעלמות זו התבטאה גם בבחירת היצירות: קטעי הסיפורת או ההגות הכלולים באנתולוגיה הם משל יעקב פייכמן, מקס נורדאו, א"ד גורדון, מנדלי מו"ס, בן אביגדור, מיכה יוסף ברדיצ'בסקי, אלכסנדר זיסקינד רבינוביץ' (אז"ר) ואחד העם. הספרות העברית המרכזית של העשורים הראשונים של המאה ה-20 לא זכתה כמעט להתייחסות באנתולוגיה, ואף אחד מהסיפורים אינו מתאר את חוויית ההתיישבות בארץ ישראל, אף שבתחילת שנות השלושים המחברים העבריים החשובים כבר פרסמו

6 בשנות השלושים יצאו לאור באמריקה כמה אנתולוגיות של ספרות יהודית. אף שכמה מהן כללו תרגומים לא מעטים משפות שונות, הוקצה בהן מקום משני לסיפורת העברית החדשה המעוגנת בארץ ישראל, אם בכלל. להוציא אנתולוגיה אחת, שהוקצה בה שער לספרות מ'פלשתינה' כמו ליתר המרכזים היהודיים בעולם, ורוב הסיפורים המתורגמים בה מעברית הם בעלי אוריינטציה ציונית, האנתולוגיות היהודיות בנות הזמן משקפות במידה רבה את המגמה השלטת בשדה התרגום מעברית באמריקה (לדיון באנתולוגיות אלה, ראו אשר 2014א: 29-32).

סיפורים כאלה. יש באנתולוגיה סיפור אחד בעל אוריינטציה ציונית ברורה, אך לזין הכניס בתרגום שינויים כדי לעמעם אוריינטציה זו.

התעלמותו של לזין מיצירות המתארות את ההתיישבות הציונית בולטת על רקע ההתייחסות הרומנטית לעבודת האדמה וליופיו של הטבע המופיעה ברבים מן הסיפורים וקטעי ההגות באנתולוגיה. באף אחד מן הקטעים של יעקב פייכמן, מקס נורדאו, אז"ר, ומנדלי מוכר ספרים, עבודת הכפיים או יופיו של הטבע אינם קשורים לאדמת ארץ ישראל. ההתעוררות הרוחנית המתוארת בהם אינה בגדר קריאה לפעולה אידאולוגית פוליטית, כמו רבות מן היצירות הז'אנריות בספרות העברית שנכתבו בשנים אלה בארץ ישראל.

קטעי פרוזה אחרים באנתולוגיה מתארים את החיים ב'עולם הישן'. סיפוריו של אז"ר מתארים באמפטיה שתי דמויות שטעטליות 'צדיקות': סבתו, העובדת את אלוהים 'במעשים ולא במילים', וסנדלר המעניק צדקה למרות עוניו. הקטעים, שנוסחם כנוסח מעשיות מן הספרות הרבנית, מצטרפים למגמה הלא מודרניסטית באנתולוגיה. הסיפורים הקודרים יותר באנתולוגיה, של בן אביגדור ומיכה יוסף ברדיצ'בסקי, מתארים את ייסוריהם של יהודים נרדפים, אך מעוגנים בתקופות מוקדמות יותר ואינם מתייחסים לתקופת היישוב. אף שעמדו לבחירתו של העורך סיפורים אקטואליים המתארים התנגשויות בארץ בין יהודים לערבים, הוא בחר להישאר במסגרת יהודית-אירופית של המאות הקודמות.

בקטע החותם את האנתולוגיה, 'The Wailing Wall' מאת אחד העם, הלקוח מהמסה 'אמת בארץ ישראל', הוגה הדעות מודאג יותר – כמצופה ממיסד הציונות הרוחנית – מתחיימת הרוחנית של היהודים כעם מאשר מיישום הפתרון הפוליטי: יישובה המידי של ארץ ישראל והפיכתה לישות יהודית מדינית. עמדה א־טריטוריאלית זו יכולה לדבר ללבם של מרבית יהודי אמריקה יותר מאשר עמדות ציוניות הרצליאניות. הציונות הרוחנית היתה במובנים רבים נוחה יותר לעיכול מאשר הציונות המדינית בזרם המרכזי ביהדות אמריקה, משום שהדגישה היבטים רוחניים ביהדות, ולא 'דרשה' לעלות לארץ לאלתר. אחד העם, ההוגה הציוני המוערך ביותר באליטה האינטלקטואלית והפוליטית היהודית-אמריקנית, השפיע על מנהיגים יהודים-אמריקנים חשובים כגון מרדכי קפלן, ברנרד פלסנטל, סטפן ויזו, יהודה לאון מאגנס, דיוויד נוימרק ואחרים (Meyer 1983).

סיפורו של אז"ר גורדון, 'The Dream' ('החלום ופתרונו'), בולט בחריגותו בכך שהוא הסיפור הציוני הפוליטי היחיד באנתולוגיה, שאף נוקט עמדה של שלילת הגלות. המספר, בן דמותו של גורדון, פונה אל הקורא בגוף שני ומתאר לו חלום שחלם על ארץ ישראל. בתחילת החלום, ארץ ישראל 'עזובה ושוממה ונתונה בידי זרים [...] היא אמי ואני בנה [...] ואני מרגיש את החורבן'. בהמשך, גורדון

מתנער בחזקה, בכל כוחו, ומנער מעלי ומקרבי את החיים ההם. ואני מתחיל הכל מחדש, הכל מחדש. מן האלף-בית אני מתחיל את החיים, אינני משנה, אינני מתקן, כי אם עושה הכל מחדש. והדבר הראשון, הפותח בראשונה את לבי לחיים, אשר ידעתי כמוהם, היא העבודה.

סופו של הקטע הוא תחייתה של ארץ ישראל הודות להתעוררות אחיו ואחיותיו של גורדון, הנשמעים לקריאתו: 'אתם תחיו את חיי ישראל, והחיים יהיו כמעייין המתגבר וכנחל שוטף, והלכו הלוך והתחדש, הלוך והתגבר, הלוך ושוטף הלאה, הלאה, הלאה'. לוי, המתרגם, השמיט מטקסט המקור יסודות שוללי גלות שעשויים היו לעורר התנגדות בקוראיה היהודים-אמריקנים של האנתולוגיה. המשפטים שהושמטו מודגשים:

גם נפשי שוממה כמוה, כי גם בה חלו ידי זרים להחריבה ולהשחיתה. ואני מרגיש את החורבן, ואני רואה את החרבות בכל בתי נפשי, בכל רמ"ח איברי ושס"ה גידי. ובת-קול יוצאת מן החרבות ואומרת: 'בן-אדם! התבונן בחרבות האלה, והתבונן עוד, ואל תעלים מהן עין. וידעת, והוספת בינה על אשר אתה יודע, כי החורבן הוא חורבן נפשך, והמשחית הוא המשחית אשר בחייך, אשר חיית בארצות זרים ואשר דבקו בכך עד כה. זכור זאת, כי לגורלך אתה עומד בזאת! והיה כי תוסיף להתבונן ולהתעמק, וראית, כי מתחת לחרבות עוד גחלת יתומה לוחשת, אשר ניצלה במסתרים מרוח החיים ההם, ורוח הארץ נושבת בה להחיותה. והיה כי תעזוב פְּלָה את החיים ההם, אשר יצרו אחרים, כאשר עזבת את ארצם ובאת לברוא לך פה חיים חדשים, חיים שלך – ושבה הגחלת וחיתה, ושבה והיתה לשלהבתיה, ושבת אתה וחייך, ושבו עִמְךָ וארצך וחיו (גורדון 1982: 175-176).

My soul was as devastated as that of my land, for strange hands had also disturbed, debased and corrupted it. And I sense her destruction and I perceive her ruin in every chamber of my soul, in every organ of my body (Levine 1931: 23).

לויין השמיט כאן משפטים התוקפים את יהודי הגולה ומאשימים אותם הן בחורבנה של הארץ והן בחורבן נפשם. בטקסט המקור אין אפשרות לחיים רוחניים מלאים בארץ שאינה ארץ ישראל, וגורדון פונה אל יהודי התפוצות ודורש מהם לעלות לארץ. בתרגום, הקטע של א"ד גורדון נוח יותר לעיכול לקורא היהודי-אמריקני, בין שהוא תומך פסיבי בציונות, מתנגד לה או דוגל בציונות של תחייה תרבותית-רוחנית של העם היהודי, ולא דווקא מדינית אשר מחייבת התיישבות בפלשתינה. יתרה מזאת, התערבותו בתרגום הופכת את הקטע של גורדון למופשט יותר. ארץ ישראל יכולה להתפרש בו, בייחוד לאור הסיפורים האחרים באנתולוגיה, כמעט כדימוי ולא כמציאות פיזית. עמדתו הטריטוריאלית של גורדון מתקרבת אפוא בעקבות השינוי בתרגום לציונות רוחנית על פי משנתו של אחד העם. לא מצאתי מניפולציות בתכנים ציוניים כמו זו של לויין בתרגומים נוספים, לא באנתולוגיה זו ולא בכותרים אחרים. מלכתחילה היו מעט מאוד יסודות ציוניים להתערב בהם בסיפורת שנבחרה לתרגום בשנים אלה. מצאתי התערבויות מעטות מסוגים אחרים, והן עלו בקנה אחד עם התערבותו של לויין: עידנו מאפיינים שליליים של דמויות יהודיות גלותיות או ריככו התייחסות להיבטים טעונים בזהות היהודית בת הזמן. כך,

למשל, המתרגם י"מ לאסק התערב בתרגום סיפורו של ביאליק 'יום שישי הקצר', בקובץ *Aftergrowth and Other Stories* ('ספיה וסיפורים אחרים'), כדי להציג לקורא תיאור ביקורתי פחות של רב יהודי. ההתערבות המעדנת של לאסק מיושמת בתיאורו של הרב ליפא, הנושא במקור מאפיינים גלותיים מובהקים. המילים הרלוונטיות מצוינות בפיוזור אותיות: 'אין אפוא שום חֲדוּש בדבר, אם הרב ר' ליפא, שיחיה, יהודי חלוש ופחדן מטבעו, התחיל להתחכם לנגד יום הששי הקצר מבעוד שחר' (ביאליק 1951: קעט). So it is in no way remarkable that the rabbi, Reb Lippe, long life to him, who was a gentle sort of Jew and timorous by nature, began to take steps against the short Friday long before daylight (Bialik 1939a: 191).

לאסק תרגם 'חלוש ופחדן', הנושאים קונוטציות שליליות למדי, בצירופים מרוככים שאפשר לתרגמם כ'עדין' ו'ביישן'. הרב, שהוצג באור מלעיג למדי במשפט זה בטקסט המקור, מוצג בחמלה רבה יותר בתרגום. ייתכן שלאסק ביקש לשפץ את דמות היהודי הגלותי, המשתקפת ברבי ליפא, עבור קוראיו ה(יהודים-)אמריקנים שהעדיפו לראות את העבר בגולה 'באור רחום וחנון' (גוברין 1998: 474).

ההתערבות נוספת אנו מוצאים בתרגום לסיפור 'שלשה שאכלו' מאת דוד פרישמן, הכלול באנתולוגיית הספרות היהודית *The Jewish Caravan* (האורחה היהודית) מ-1935. שמו של המתרגם לא נמסר, אך ייתכן שזהו שוב לאסק, המוזכר כמי שתרגם סיפורים אחרים מעברית באנתולוגיה זו. ההתערבות בתרגום ממתנת הצגה של הקרע בעיירה היהודית בין יהודים משכילים חילונים לבין יהודים מאמינים. בסיפור מתוארת תפילת יום הכיפורים בבית הכנסת, שבה הרב מתיר למתפללים, החולים והגוועים ברעב, לאכול, והם, גם המבוגרים שבהם, פורצים בבכי ומסרבים לצאת מבית הכנסת לאכול. בסופו של דבר הם נכנעים ואוכלים. הדבר עולה להם במאמץ עילאי, והמספר מתאר אותם כגיבורים. ואמנם, לסופו של הסיפור בנוסח המתורגם יש אופי הרואי: Heroes they were. Who can measure the struggle that must have torn their hearts? Who can weigh their pain and suffering? [...] and the congregation ate — ate and wept... (Schwartz 1935: 302). אך בטקסט המקור מופיעה, לאחר המשפט הזה, הפסקה הבאה, שהושמטה במלואה בתרגום:

עוד שלשה שאכלו.

בשעה ההיא, אשר ראתה עיני בבית־הכנסת את המראה הגדול והנורא ההוא, והנה שלשה אנשים יושבים באחד הבתים אשר אל מול פני בית־הכנסת ואוכלים גם המה. שלשת האנשים ההם הם ה'משכילים' אשר בעיר, משכילים לתיאבון, משכילים להכעיס, הלא הם: המוכסן, המשגיח והמורה. חלון החדר פתוח לרְנוּחָה, למען אשר יראה כל רואה, ועל השלחן עומד סיר הַתֵּה הרוחה וכוסות יין־אדם ומעדנים, והם יושבים שלשתם ובידיהם קלפי הקרטים ומצחקים בצחוק פְּרָפְרָנִס ושוחקים מרגע לרגע בקול גדול ושותים ואוכלים, אכן רואות עינינו גם בזה שלשה שאכלו. הגם שלשה אלה מן הגבורים? (פרישמן 1892: 21-22).

הקטע הזה אינו מופיע בתרגום, ובלעדיו הסיפור מקבל אופי פשוט יותר, החסר את היסוד האמביוולנטי החריף למדי של טקסט המקור. התרגום משמיט את התיאור הביקורתי של פרישמן ליהודים המשכילים חסרי האמונה, שלא זו בלבד שאינם מקיימים את מצוות הצום ביום כיפור, אלא גם משחקים קלפים ואוכלים ושותים בחלון פתוח לרווחה ו'שוחקים מרגע לרגע בקול גדול'. ייתכן שהמתרגם ראה לנגד עיניו את קוראיו היהודים בעלי הזיקה לדת, וביקש להימנע מסוגיה טעונה כמו חילול יום כיפור.

התערבויות תלויות אידאולוגיה בתרגום יצירות סיפורת עבריות מעברית לאנגלית בעשורים אלה היו בסך הכול מעטות למדי. לא נוכל להסיק מהן על נורמות תרגום שליטות בתרגום מעברית באותן שנים או אפילו על התנהגות עקיבה של מתרגם בודד. אולם ההתערבויות מעידות לכל הפחות על מחשבה שהושקעה בתיווכן של יצירות אחדות לקורא (היהודי-)אמריקני, שהתבטאה בריכוך תכנים העשויים להיתפס כ'פוגעניים'.

הוצאות ציוניות מוסדיות ותרגום ספרות תיעוד ציונית

פן נוסף בתרגום מעברית באמריקה בשנים אלה נוגע לספרות התיעוד המגויסת של ארגונים ציוניים וההוצאות הקשורות אליהם, שעיקר פעולתם היה מתחילת שנות השלושים עד אמצע שנות הארבעים (עמית 2008: 197). אגע קצרות בספרות תיעוד זו, המציעה נקודת ייחוס מועילה לסיפורת העברית המתורגמת בשנים אלה. מטרתן של ההוצאות הציוניות המוסדיות לא היתה מסחרית או ספרותית אלא אידאולוגית. הן לא פנו לשוק הרחב של קוראי ספרות, אלא ביקשו להביא תיאור אוהד של ההתיישבות בארץ לקהל ציוני אמריקני. הן לא תרגמו פרוזה אלא ספרות עיון מגויסת.⁷ פרסומיהן מציגים תמונת תשליל מובהקת של יצירות הסיפורת שנבחרו לתרגום בהוצאות המסחריות והיהודיות באותן שנים.

גישתן המגויסת של ההוצאות המוסדיות התבטאה הן בתרגומם והוצאתם של כותרים של מחברים יחידים והן בתרגומן והוצאתן של חוברות המאגדות פזמונים ושירי עם. בין הכותרים המתורגמים מעברית שיצאו לאור באמריקה בשנות השלושים אנו מוצאים ספרי תיעוד וקובצי זיכרונות העוסקים בחוויה ההתיישבותית בארץ ישראל, כגון: *The Plough Woman: Records of the Pioneer Women of Palestine* ('דברי פועלות', Kushnir 1933), *The Village of Ezekiel*, (Katznelson-Shazar 1932, 'כפר יחזקאל', Kushnir 1933), ו'אחרים. כמה מהספרים עוסקים בדמויות מרכזיות ביישוב היהודי, או במנהיגי הציונות,

7 סיפורים חריגים אחדים הופיעו בתרגום בביטאונים ובכתבי עת כגון *Youth and Nation* של השומר הצעיר, *The Maccabean* של ארגון ציוני אמריקה, *Furrows* של תנועת הנוער הציונית הסוציאליסטית, ואחרים. ואולם כתבי עת אלה נועדו לקהל קוראים מצומצם בעל זהויות ציוני (לרשימה מלאה של כתבי העת שהופיעו בהם תרגומי סיפורת מעברית לאנגלית בשנים אלה, ראו Goell 1968: 109-110).

,'*A.D. Gordon, Two Biographical Sketches* (א"ד גורדון, שתי סקיצות ביוגרפיות', (Aaronovitch and Dayan 1930) *Menahem Ussishkin, his Life and Work* (מנחם אוסישקין: תולדותיו ומפעל חייו', Klausner 1942). אנתולוגיה שהתפרסמה לרגל עשור לפעילותו של כתב העת *Jewish Frontier* (חזית יהודית) של תנועת פועלי ציון כללה מבחר מאמרים פובליציסטיים שמקצתם תורגמו מעברית (Jewish Frontier Association) (1945). תרגומים נוספים שייכים לתחום ספרות הילדים והנוער: *Jacob the Soldier* ('החייל יעקב', Smilansky 1944), שמשוה סמילנסקי עיבד לילדים ממשפחת האדמה, *The Young Samson of Galilee* ('שמשון הצעיר מהגליל', Smoli 1944) ו-*A Legend of the Galilee* ('אגדה מהגליל', Smoli 1946) של אליעזר שמאלי. לא במפתיע ספרים אלה, שלא יועדו מלכתחילה לקהל הרחב, לא זכו לסקירות בכתבי עת או בעיתונות האמריקנית המרכזית. ההתעלמות מהם בשיח העיתונאי היתה מוחלטת כמעט. הספר היחיד שהתפרסמה עליו רשימת ביקורת בעיתונות המרכזית היה *The Plough Woman* של רחל כצנלסון-שזר, אולם הוא מוכיח את המגמה הכללית בהיותו הספר היחיד שיצא לאור לא בהוצאה ציונית מוסדית אלא בהוצאה המסחרית N.L. Brown. פרסום הספר בהוצאה זו מעיד על קהל היעד של הספר, והוא שקבע את היחס אליו בשדה הספרותי המקומי.

מתחילת שנות השלושים, ובייחוד בסוף שנות השלושים ותחילת שנות הארבעים, יצאו לאור באמריקה גם חוברות של שירי עם ציוניים שתורגמו והופצו בידי מוסדות ציוניים. אורכן של החוברות לרוב לא עלה על עמודים ספורים והן לא כללו יצירות סיפורת אלא פזמונים ושירים: *Dances of Palestine: Horas* ('דיקודים מפלשתינה', Nathan 1938c), *The Builders* ('הבונים', Nathan 1938b), *Bring the Bricks* ('הבו לבנים', Nathan 1938a), *Young Judea Songster: A Salute to the State of Israel* ('השירון ליהודי הצעיר: הצדעה למדינת ישראל', New England Zionist Youth Commission 1947). מטרתן של חוברות השירים לא היתה שונה ממטרתה של ספרות התיעוד המגויסת ונוכל לראות גם באלה וגם באלה, במונחיו של עמית, חלק ממאמץ ה'יצוא' הציוני (ראו עמית 2008: 6-9). שוליותן של חוברות אלה בשדה הספרותי מתבטאת בכך שהסקירה המקיפה הראשונה כנראה לספרות עברית בתרגום לאנגלית, שהופיעה בכרך השמיני של *Jewish Book Annual*, אינה מזכירה כלל את קיומן (Galpert 1949).

מעניין להשוות את החוברות האלה, וספרות התיעוד שהזכרתי לעיל, לקובץ של מעשיות ארץ-ישראליות שפרסמה ההוצאה The Jewish Publication Society of America בתחילת שנות השלושים. ב-1932 החליטה ההוצאה לתרגם ולהוציא לאור את קובץ המעשיות העבריות והערביות על ארץ ישראל שכינס וערך ההיסטוריון זאב וילנאי, ולקרוא לו באנגלית *Legends of Palestine* ('מעשיות פלשתינה'). בניגוד להוצאות הציוניות המוסדיות, עורכיה של הוצאה יהודית-אמריקנית זו ביקשו ספר שלא ייתפס כתומך בציונות המדינית, ולכן בחרו קובץ מעשיות ולא ספר המתאר התרחשויות אקטואליות, ואף הוסיפו לו הקדמה המדגישה את אופיו הלא-פוליטי. מטרתם היתה להימנע משאלות שנויות במחלוקת הקשורות בציונות המדינית, ולמצוא ספר שיהיה

כתוב 'מנקודת מבט נייטרלית שגם ציונים וגם לא ציונים יוכלו לאמצה' (Sarna 1989: 169-170).

סיכום

סוכניה של הספרות העברית המתורגמת באמריקה, ככל סוכנים של תרגום ספרותי, הם 'סובייקטים מובנים חברתית ומבנים חברתית', או *socially constructed and constructing subjects* (Wolf 2007: 3). ככאלה הם לא רק משקפים את הלך הרוח בתרבות היעד בעשורים הנדונים, אלא משתתפים גם בכינונו. כאן נעוצה הרלוונטיות הסוציולוגית והאידיאולוגית של התרגום הספרותי. תהליך התיווך של סיפורת עברית לקורא האמריקני, הנסתר ברובו מן העין, הוא חלק מן ההקשר התרבותי והאידיאולוגי הרחב של מערכת היחסים בין שני המרכזים היהודיים בארץ ישראל ובאמריקה.

במאמר זה ביקשתי להראות כי היצירות העבריות שנבחרו לתרגום בשנים אלה באמריקה לא היו נטועות במציאות הארץ-ישראלית, ועל כן הציגו לפני הקורא (היהודי-) אמריקני תמונה לא מייצגת של הסיפורת העברית בת הזמן. היעדר זה של סממנים לאומיים או ארץ-ישראליים לא היה מוחלט, כמובן. היו סיפורים אחדים באנתולוגיות יהודיות שחרגו מן הזרם המרכזי וביטאו ערכים ציוניים. תרגומי שירה וסיפורים קצרים שהופיעו בכתבי עת, שאינם נדונים במאמר זה, אף הם לא צייתו תמיד לעקרונות שרווחו בשדה התרגום. מובן שגם לא ביקשתי לטעון כי השיח הספרותי מייצג בצורה מושלמת את השיח הציבורי או את הלך הרוח בקהילה היהודית-אמריקנית. עם זאת, הממצאים העולים משדה התרגום מציגים מגמה ברורה למדי. בעשורים הראשונים של המאה ה-20 לא יצאו לאור כמעט תרגומים של סיפורת עברית על קורות היישוב בארץ ישראל ועל תחייתו התרבותית והלאומית. התרגומים היחידים מעברית שעסקו ביישוב בארץ היו ספרי תיעוד ציוניים של הוצאות מוסדיות ציוניות, שלא פנו לקהל הרחב של קוראי פרוזה אלא לקהל מצומצם המגויס למטרה הציונית. לעומת הוצאות מוסדיות אלה, המוציאים לאור המסחריים והמוציאים לאור היהודיים, שכיוונו לקהל רחב יותר, בחרו לתרגם יצירות סיפורת המעוגנות בשטעטל של מזרח אירופה. בעוד בארץ כתיבה על נושאים 'גלותיים' עמדה בשולי השדה הספרותי, ובדרך כלל נדחתה על ידי קובעי הטעם, היצירות המתורגמות באמריקה היו קרובות ברוחן לתרבות ולספרות היידית, הדומיננטיות ביהדות אמריקה בשנים אלה. יסודות ביקורתיים על הגלות ביצירות המתורגמות, אם היו כאלה, לעתים עומעמו בדרכם לקורא (היהודי-) אמריקני, אם בידי המתרגמים ואם בידי המבקרים שסקרו את היצירות בעיתונים.

השינוי ההדרגתי בהלך הרוח ביהדות אמריקה כלפי ישראל בא ברבד עם שינוי בשדה התרגום מעברית, ומאפייני השתלבותה של הספרות העברית באמריקה השתנו במידה ניכרת בעשורים שלאחר קום המדינה. בשנות החמישים, השישים והשבעים, היתה המגמה ציונית יותר בבחירת היצירות לתרגום מעברית, בהקדמות העורכים לאנתולוגיות, בסקירת

השתלבות הספרות העברית המתורגמת באמריקה

היצירות בעיתונים ובהתערבויות המתרגמים בתרגום היצירות (אשר 2014א). מגמה מאוחרת זו מחדדת את מאפייני המפגש המוקדם בין הספרות העברית המודרנית לבין העולם ה(יהודי-)אמריקני. כפי שהראיתי כאן, הספרות העברית המודרנית, שהיתה קשורה בטבורה להתעוררות הלאומית, נמסרה לקורא ה(יהודי-)אמריקני באופן שטטש כמה ממאפייניה המובהקים ביותר. ב־*Annual Jewish Book* של 1949, הרב וחוקר הספרות העברית מוריס גלפרט סקר בשיטתיות את הסיפורת העברית שהיתה נגישה אז באנגלית, ויצא בהכרזה כי 'לקרוא את הרומנים העבריים פירושו לחלוק את התקוות, המורכבויות, השאיפות והדילמות של הנשמה היהודית בת זמננו' (Galpert 1949: 72). אלא ש'נשמה' זו, כך מתברר, התגלגלה בווריאציה לאומית הרבה פחות, וארץ-ישראלית הרבה פחות, במעברה לשדה הספרותי האמריקני.

רשימת מקורות

ספרות עברית מקורית

ביאליק, חיים נחמן, 1951. סיפורים, דביר, תל אביב.
גורדון, אהרן דוד, 1982. מבחר כתבים, הספריה הציונית, ירושלים.
מאפו, אברהם, 1952 [1853]. אהבת ציון, דביר, תל אביב.
עגנון, שמואל יוסף, 1998 [1931]. הכנסת כלה, שוקן, ירושלים.
פרישמן, דוד, 1892. אותיות פורחות: סיפורים, יצירות וציורים חדשים, בן אביגדור, ורשה.
שטיינברג, יהודה, 1906. בימים ההם: סיפורו של זקן, הוצאת מוריה, קרקוב.
שניאור, זלמן, 1999 [1944]. אנשי שקלוב, דביר, תל אביב.

תרגומים

גנסין, א"נ, 1925. אפרים מרגולית ('אצל') (פון העברעאיש: י' מיזיל), ווילנער פארלאג פון ב.א. קלעצקין, ווארשע.
Aaronovitch, Joseph and Shmuel Dayan, 1930. *A.D. Gordon: Two Biographical Sketches* (trans. Isidore J. Lapson), New York: Zionist Labor Party 'Hitachduth' of America.
Agnon, Shmuel Joseph, 1937. *The Bridal Canopy* (trans. I. M. Lask), Doubleday, Doran, New York.
Bialik, Hayyim Nahman, 1938. *And it Came to Pass: Legends and Stories about King David and King Solomon* (trans. Herbert Danby), Hebrew Publishing Company, New York.
Idem, 1939a. *Aftergrowth and Other Stories* (trans. I. M. Lask), The Jewish Publication Society of America, Philadelphia.

- Idem, 1939b. *Knight of Onions and Knight of Garlic* (trans. Herbert Danby), Hebrew Publishing Company, New York.
- Idem, 1944. *Aftergrowth and Other Stories* (trans. I. M. Lask), The Jewish Publication Society of America, Philadelphia.
- Jewish Frontier Association (eds.), 1945. *Jewish Frontier Anthology, 1934-1944*, Jewish Frontier Association, New York.
- Katznelson-Shazar, Rachel, 1932. *The Plough Woman: Records of the Pioneer Women of Palestine* (trans. Samuel Maurice), N.L. Brown, New York.
- Klausner, Joseph, 1942. *Menahem Ussishkin, his Life and Work* (trans. I. M. Lask), Scopus Publications, New York.
- Kushnir, Shimon, 1933. *The Village of Ezekiel* (trans. Frances Burncw and Ruth Goldstein), League for Labor in Palestine, Boston.
- Levine, Joseph Cooper, 1931. *Echoes of the Jewish Soul: Gleanings from Modern Hebrew Literature* (trans. Joseph Cooper Levine), Bloch Publishing Company, New York.
- Mapu, Abraham, 1922. *The Shepherd Prince* (trans. Benjamin Shapiro), The translator, New York.
- Nathan, Hans, 1938a. *Bring the Bricks* (trans. Harry Herzl Fein), Hechalutz Organization of America and Masada, Youth Zionist organization Of America, New York.
- Idem, 1938b. *The Builders* (trans. Harry Herzl Fein), Hechalutz Organization and Masada, Youth Zionist organization Of America, New York.
- Idem, 1938c. *Dances of Palestine: Horas* (trans. Harry Herzl Fein), Hechalutz Organization and Masada, Youth Zionist Organization of America, New York.
- New England Zionist Youth Commission, 1947. *Young Judaea Songster: A Salute to the State of Israel*, New England Zionist Youth Commission, Boston.
- Schwartz, Leo W., 1935. *The Jewish Caravan: Great Stories of Twenty-five Centuries*, Farrar & Rinehart, New York.
- Shneiur, Zalman, 1936. *Noah Pandre* (trans. Joseph Leftwich), Lee Furman Inc., New York.
- Idem, 1945. *Song of the Dnieper* (trans. Joseph Leftwich), Roy Publishers, New York.
- Smilansky, Moshe, 1944. *Jacob the Soldier* (trans. Thelma Mozeson), Jewish Children Book Club, New York.
- Smoli, Eliezer, 1944. *The Young Samson of Galilee*, Jewish Children Book Club, New York.
- Idem, 1946. *A Legend of the Galil*, Jewish Children Book Club, New York.

השתלבות הספרות העברית המתורגמת באמריקה

- Spiegel, Shalom, 1930. *Hebrew Reborn*, The Macmillan Company, New York.
- Steinberg, Judah, 1915. *In Those Days: The Story of an Old Man* (trans. George Jeshurun), The Jewish Publication Society of America, Philadelphia.
- Steinberg, Yehuda, 1917. *The Breakfast of the Birds and Other Stories* (trans. Emily Solis-Cohen), The Jewish Publication Society of America, Philadelphia.
- Idem, 1937. *Selections from the Works of Judah Steinberg*, Bureau of Jewish Education, Ohio.
- Idem, 1941. *The Breakfast of the Birds and Other Stories* (trans. Emily Solis-Cohen), The Jewish Publication Society of America, Philadelphia.
- Idem, 1947. *The Breakfast of the Birds and Other Stories* (trans. Emily Solis-Cohen), The Jewish Publication Society of America, Philadelphia.
- Vilnay, Zev, 1932. *Legends of Palestine*, The Jewish Publication Society of America, Philadelphia.

סקירות בעיתונים

- Lee, Lawrence, 1945. 'The People of Sklov', *The New York Times*, September 30, 1945, p. 122.
- Prescott, Orville, 1945. 'Books of the Times', *The New York Times*, September 19, 1945, p. 23 [Shneieur's *Song of the Dnieper*].
- Strauss, Harold, 1937. 'In Old Galicia', *The New York Times*, February 21, 1937, p. 86 [Agnon's *The Bridal Canopy*].

סקירות אנונימיות

- 'Judah Steinberg's Stories', *The New York Times*, May 17, 1918, p. 77 [Steinberg's *The Breakfast of the Birds and Other Stories*].
- 'A Historical Romance of the Days of Isaiah', *The New York Times*, April 1, 1923, p. BR16 [Mapu's *The Shepherd Prince*].

ספרות מחקר

- אוחנה, דוד, 2003. משיחיות וממלכתיות: בן-גוריון והאינטלקטואלים בין חזון מדיני לתאולוגיה פוליטית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, באר שבע.
- ארלוזורוב, חיים, 1934. 'הציונות האמריקנית', בתוך: הנ"ל, כתבי חיים ארלוזורוב, א. י. שטיבל, תל אביב, עמ' 147-167.
- אשר, עמרי, 2014. 'היבטים אידאולוגיים בתרגום של ספרות עברית לאנגלית והשתלבותה בשיח הספרותי ה(יהודי)-אמריקני', עבודת דוקטור, אוניברסיטת תל אביב.

הנ"ל, 2014ב. 'עורך אנתולוגיה ספרותית כשגריר ישראל באמריקה: אהוד בן-עזר והצגת הערבי בספרות העברית לקורא האמריקני', דפים למחקר בספרות, 19, עמ' 172-186. בן-ארי, ניצה, 2006. דיכוי הארוטיקה: צנזורה וצנזורה-עצמית בספרות העברית 1930-1980, אוניברסיטת תל אביב, תל אביב.

בקון, יצחק, 1986. ברנר וגנסין כסופרים דו לשוניים, באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון. ברלוביץ, יפה, 1996. להמציא ארץ, להמציא עם: תשתיות ספרות ותרבות ביצירה של העלייה הראשונה, הקיבוץ המאוחד, תל אביב.

גוברין, נורית, 1998. כתיבת הארץ: ארצות וערים על מפת הספרות העברית, כרמל, ירושלים. גרץ, נורית, 1988. ספרות ואידיאלוגיה בארץ-ישראל בשנות השלושים, האוניברסיטה הפתוחה, תל אביב.

הולצמן, אבנר, 2006. אהבות ציון: פנים בספרות העברית החדשה, כרמל, ירושלים. ורסס, שמואל, 1989. התרגומים לידיש של אהבת ציון לאברהם מאפו, אקדמון, ירושלים. הנ"ל, 1996. 'התרגומים לידיש של עיט צבוע לאברהם מאפו', בתוך: הנ"ל, מלשון אל לשון: יצירות וגלגוליהן בספרותנו, מאגנס, ירושלים, עמ' 323-357.

לאור, דן, 1998. חיי עגנון, שוקן, ירושלים. מירון, דן, 1996. הסתכלות ברבנכר: על 'הכנסת כלה' מאת ש"י עגנון וסביביה, הקיבוץ המאוחד, תל אביב.

מירון, דן, 1999. 'אחרית דבר', בתוך: זלמן שניאור, אנשי שקלוב, דביר, תל אביב. מנור, אהוד, 2006. "הם כמו הבונד": תמיכת פארווערטס בציונות משנות העשרים, עיונים בתקומת ישראל, 16, עמ' 499-531.

עמית, יובל, 2008. 'ייצוא של תרבות ישראלית: פעולתם של מוסדות רשמיים בתרגום ספרות מעברית לאנגלית', עבודת דוקטור, אוניברסיטת תל אביב.

קליינמן, משה, 1928. דמויות וקומות: רשימות לתולדות והתפתחות הספרות העברית החדשה, דפוס וולטר, פאריס.

שביט, זהר, 1982. החיים הספרותיים בארץ ישראל 1910-1933, המכון הישראלי לפואטיקה וסמיוטיקה ע"ש פורטר והקיבוץ המאוחד, תל אביב.

שביט, יעקב, 1984. 'לעניין המעבר מספרות "שונד" בידיש לספרות "שונד" בעברית', תרביץ, נג, ב, עמ' 304-306.

שביט, יעקב, 1986. 'וארשה/תל אביב - יידיש ועברית; בין ספרות המון לחברת המון', הספרות, 3-4 (35-36), עמ' 201-210.

שונמי, שלמה, 1975. מפתח המפתחות: ביבליוגרפיה של ביבליוגרפיות כל-ישראליות, מאגנס, ירושלים.

שיף, עופר, 2000. 'מבט אחר על האמריקניזציה של הציונות', עיונים בתקומת ישראל, 10, עמ' 180-206.

הנ"ל, 2001. יהודים משתלבים: אוניברסליות רפורמי אמריקני מול ציונות, אנטישמיות ושואה, עם עובד, תל אביב.

שמיר, זיוה, 1998. באין עלילה: סיפורי ביאליק במעגלותיהם, הקיבוץ המאוחד, תל אביב.

שניאור, זלמן, 1958. ח.ג. ביאליק ובני דורו, דביר, תל אביב, עמ' 290-303.
שקר, גרשון, 1983. הסיפורת העברית 1880-1980, ב, הוצאת הקיבוץ המאוחד והוצאת
כתר, תל אביב.

- Aberbach, David, 1987. 'Hebrew Poetry in Translation', in: Leon I. Yudkin (ed.), *Modern Hebrew Literature in English Translation: Papers, Selected Syllabi and Bibliographies*, M. Wiener, New York, pp. 65-76.
- Alter, Robert, 1991. 'The Rise and the Rise in the United-States', *Modern Hebrew Literature*, 7, pp. 5-7.
- Idem, 1994. 'The Untranslatable Amichai: Yehuda Amichai at 70', *Modern Hebrew Literature*, 13, pp. 28-29.
- Aphek, Edna and Yishai Tobin, 1983. 'The Means is the Message: On the Intranslatability of a Hebrew Text', *Meta: Journal des Traducteurs*, 28, pp. 57-69.
- Averbach, David, 2013. *The European Jews, Patriotism and the Liberal State 1789-1939: A Study of Literature and Social Psychology*, Routledge, New York.
- Band, Arnold J., 1993. 'From Sacred Tongue to Foreign Language: Hebrew in the American University', in: Alan Mintz (ed.), *Hebrew in America: Perspectives and Prospects*, Wayne State University press, Detroit, MI, pp. 171-186.
- Barnaby, Paul, 2002. 'Scotland Anthologized: Images of Contemporary Scottish Identity in Translation Anthologies of Scottish Poetry', *Scottish Studies Review*, 3, 1, pp. 86-99.
- Bloch, Chana, 1993. 'The Politics of Translation: Amichai and Rabikovitch in English', in: Richard Siegel and Tamar Sofer (eds.), *The Writer in the Jewish Community: An Israeli-North American Dialogue*, pp. 130-139.
- Coffin, Edna Amir, 1987. 'How to Deal with Translation: Textual and Pedagogical Considerations', in: Leon I. Yudkin (ed.), *Modern Hebrew Literature in English Translation: Papers, Selected Syllabi and Bibliographies*, M. Wiener Pub., New York, pp. 27-52.
- Cohen, Naomi W., 2003. *The Americanization of Zionism, 1897-1948*, Brandeis University Press/University Press of New England, Hanover, NH.
- Cohen, Nilli, 2007. 'Translations of Hebrew Literature', *Encyclopedia Judaica, 2nd edition*, Macmillan Reference USA in Association with the Keter Pub. House, Detroit, pp. 727-728.
- Cohen, Stephen M. and Charles Liebman, 2000. 'Israel and American Jewry in the Twenty-First Century: A Search for New Relationships', in: Allon Gal and Alfred Gottschalk (ed.), *Beyond Survival and Philanthropy: American Jewry and Israel*, Hebrew Union College Press, Cincinnati, pp. 3-24.

- Cutter, William, 1987. 'Rendering Galicia for America: On Hillel Halkin's Translation of *Sipur Pashut*', *Prooftexts*, 7, pp. 73-88.
- Dagut, Menachem, 1978. *Hebrew-English Translation: A Linguistic Analysis of some Semantic Problems*, University of Haifa, Haifa.
- Feldman, Yael S., 1995. 'Contemporary Hebrew Literature on the American Campus', in: Moshe Davis (ed.), *Teaching Jewish Civilization: A Global Approach to Higher Education*, New York University Press, New York, pp. 86-95.
- Fishman, Joshua et al (eds.), 1985. *The Rise and Fall of the Ethnic Revival: Perspectives on Language and Ethnicity*, Mouton, New York.
- Furman, Andrew, 1997. *Israel through the Jewish-American Imagination: A Survey of Jewish-American Literature on Israel 1928-1995*, State University of New York Press, Albany, NY.
- Galpert, Maurice T., 1949. 'Modern Hebrew Literature in English Translation', *Jewish Book Annual*, 8, pp. 68-76.
- Glazer, Nathan, 1989 [1957]. *American Judaism*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Glinert, Lewis H., 1993. 'Hebrew from Symbol to Substance', in: Alan Mintz (ed.), *Hebrew in America: Perspectives and Prospects*, Wayne State University Press, Detroit, pp. 227-250.
- Goell, Yohai, 1968. *Bibliography of Modern Hebrew Literature in English Translation*, Israel Universities Press, Jerusalem.
- Goldstein, Sidney, 1971. 'American Jewry, 1970: A Demographic Profile', *American Jewish Yearbook*, American Jewish Committee, Philadelphia, pp. 3-128.
- Gruesz, Kirsten Silva, 2004. 'Translation: A Key(word) into the Language of America(nists)', *American Literary History*, 16, 1, pp. 85-92.
- Guttmann, Allen, 1971. *The Jewish Writer in America: Assimilation and the Crisis of Identity*, Oxford Publishing Press, New York.
- Halpern, Ben, 1979. 'The Americanization of Zionism, 1880-1930', *American Jewish History*, 69, pp. 15-33.
- Heilbron, Johan, 1999. 'Towards a Sociology of Translation: Book Translation as a Cultural World-System', *European Journal of Social Theory*, 2, pp. 429-444.
- Hertzberg, Arthur, 1979. *Being Jewish in America: The Modern Experience*, Schocken Books, New York.
- Hochman, Baruch, 1970. *The Fiction of S.Y. Agnon*, Cornell University Press, Ithaca, NY.

- Howe, Irving, 1976. *World of Our Fathers: The Journey of the East European Jews to America and the Life They Found and Made*, Harcourt Brace Jovanovich, New York.
- Idem and Kenneth Libo, 1979. *How We Lived: A Documentary History of Immigrant Jews in America, 1880-1930*, R. Marek, New York.
- Kolsky, Thomas, 1992. *Jews Against Zionism: The American Council for Judaism, 1942-1948*, Temple University Press, Philadelphia.
- Lerner, Michael, 1992. 'The Editor: A Personal Note', *Tikkun: An Anthology*, Tikkun Books, Oakland, CA, pp. XXIX-XXXIII.
- Liebman, Charles, 1977. *Pressure without Sanctions: The Influence of World Jewry on Israeli Policy*, Fairleigh Dickinson University Press, Rutherford.
- Liu, Kenneth S. H., 2006. 'Translation and Cultural Exportation: A Case Study of Huang Chunming's Short Stories', in: Theo Hermans (ed.), *Translating Others II*, St Jerome Publishing, Manchester, pp. 493-510.
- Luey, Beth, 2001. 'Translation and the Internationalization of Culture', *Publishing Research Quarterly*, 16, 4, pp. 41-49.
- Mark, Yudel, 1949. 'The Return to Traditional Sources: On Translations from Hebrew to Yiddish' (in Yiddish), *Jewish Book Annual*, 7, pp. 73-82 (Yiddish Section).
- Medding, Peter Y., 1987. 'Segmented Ethnicity and the New Jewish Politics', *Studies in Contemporary Judaism: An Annual*, 3, pp. 26-48.
- Meyer, Michael A., 1983. 'American Reform Judaism and Zionism: Early Efforts at Ideological Rapprochement', *Journal of Israeli History*, 4, 1, pp. 49-64.
- Mintz, Alan (ed.), 1993. *Hebrew in America: Perspectives and Prospects*, Wayne State University Press, Detroit, MI.
- Idem, 2001. *Translating Israel: Contemporary Hebrew Literature and its Reception in America*, Syracuse University Press, New York.
- Morahg, Gilead, 1993. 'Language is Not Enough', in: Alan Mintz (ed.), *Hebrew in America: Perspectives and Prospects*, Wayne State University Press, Detroit, MI, pp. 187-208.
- Nathan, Hans, 1939. *Palestinian Plays: A Catalogue for 1939/40*, Moadim, Play Publishing House, Tel Aviv.
- Peleg, Yaron, 2005. *Orientalism and the Hebrew Imagination*, Cornell University Press, Ithaca, NY.
- Proquest Historical Newspapers, 2014. <http://www.proquest.com/en-US/catalogs/databases/detail/pq-hist-news.shtml> (retrieved 13.6.2014).
- Raider, Mark A., 1998. *The Emergence of American Zionism*, New York University Press, New York.

- Raphael, Mark Lee, 1988. *Profiles in American Judaism: The Reform, Conservative, Orthodox, and Reconstructionist Traditions in Historical Perspective*, Harper & Row, San Francisco.
- Rosenthal, Steven, 2001. *Irreconcilable Differences? The Waning of the America-Jewish Love-affair with Israel*, Brandeis University Press, Hanover, NH.
- Sarna, Jonathan D., 1989. *The Americanization of Jewish Culture: A Centennial History of the Jewish Publication Society*, The Jewish Publication Society, Philadelphia.
- Idem, 2004. *American Judaism: A History*, Yale University Press, New Haven.
- Idem, 2009. 'Two Ambitious Goals: Jewish Publishing in the United States', in: Carl F. Kaestle and Janice A. Radway (eds.), *A History of the Book in America. V. 4, Print in Motion: The Expansion of Publishing and Reading in the United States 1880-1940*, Published in association with the American Antiquarian by the University of North Carolina Press, Chapel Hill, pp. 376-391.
- Segev, Zohar, 2006. 'European Zionism in the United States: The Americanization of Herzl's Doctrine by American Zionist Leaders – Case Studies', *Modern Judaism*, 26, 3, pp. 274-291.
- Shaked, Gershon, 1993. 'Judaism in Translation: Thoughts on the Alexandria Hypothesis', in: Alan Mintz (ed.), *Hebrew in America: Perspectives and Prospects*, Wayne State University Press, Detroit, pp. 277-295.
- Shapiro, Yonathan, 1971. *Leadership of the American Zionist Organization, 1897-1930*, University of Illinois Press, Chicago.
- Shere, Jeremy, 2005. 'Collective Portraits: The Anthological Imagination of Leo W. Schwarz', *Shofar*, 23, pp. 25-47.
- Simon, Rita James, 1997. *In the Golden Land: A Century of Russian and Soviet Jewish Immigration in America*, Praeger, New York.
- Spicehandler, Ezra, 1993. 'Amerika'iyut in American Hebrew Literature', in: Alan Mintz (ed.), *Hebrew in America: Perspectives and Prospects*, Wayne State University Press, Detroit, MI, pp. 68-104.
- Tobin, Yishai, 1997. 'Matching Verbal and Nonverbal Communication in a Holocaust Memoir and its Translation', in: Fernando Poyatos (ed.), *Nonverbal Communication and Translation: New Perspectives and Challenges in Literature, Interpretation and the Media*, J. Benjamins, Amsterdam, Philadelphia, pp. 163-184.
- Toury, Gideon, 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*, John Benjamins, Philadelphia.

- UNESCO, 2014. Index Translationum, <http://databases.unesco.org/xtrans/stat/xTransStat.a?VL1=C&top=10&s1=Heb&lg=0> (retrieved 11.6.2014).
- Venuti, Lawrence, 1995. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*, Routledge, London and New York.
- Watts, Richard, 2005. *Packaging Post/coloniality: The Manufacture of Literary Identity in the Francophone World*, Lexington Books, Lanham, MD.
- Wechsler, Harold S. and Paul Ritterband, 1983. 'Jewish Learning in American Universities: The Literature of a Field', *Modern Judaism*, 3, 3, pp. 253-289.
- Weingrad, Michael, 2011. *American Hebrew Literature: Writing Jewish National Identity in the United States*, Syracuse University Press, New York.
- Wertheimer, Jack, 2009. 'American Jews and Israel: A 60 Year Perspective', *American Jewish Yearbook*, pp. 3-82.
- Wisse, Ruth R., 2013. 'Ups and Downs of Yiddish in America', in: Edward E. Shapiro (ed.), *Yiddish in America: Essays on Yiddish Culture in the Golden Land*, University of Scranton Press, Scarnton, PA, pp. 1-21.
- Wolf, Michaela, 2007. 'Introduction: The Emergence of a Sociology of Translation', in: Idem and Alexandra Fukari (eds.), *Constructing a Sociology of Translation*, J. Benjamins, Amsterdam, Philadelphia, pp. 1-36.
- Yudkin, Leon I., 1995. 'Modern Hebrew Literature in English Translation', in: Moshe Davis (ed.), *Teaching Jewish Civilization: A Global Approach to Higher Education*, New York University Press, New York, pp. 142-147.
- Zeitz, Joshua Michael, 2000. "'If I Am Not for Myself...': The American Jewish Establishment in the Aftermath of the Six Day War', *American Jewish History*, 88, 2, pp. 253-286.
- Zellermayer, Michal, 1990. 'Shifting along the Oral/Literate Continuum: The Case of the Translated Text', *Poetics*, 19, pp. 341-357.
- Zerubavel, Yael, 2005. 'Transhistorical Encounters in the Land of Israel: On Symbolic Bridges, National Memory, and the Literary Imagination', *Jewish Social Studies*, 11, 3, pp. 115-140.